

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ
В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

Виконала: студентка II курсу,
групи 8.0530-з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Федоренко Ірина Анатоліївна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Спіцина Л.В.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри
психології Грандт В.В.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Федонеко Ірині Анатоліївні

Тема роботи Особливостей мотивації досягнення успіху в юнацькому віці

керівник роботи Спіцина Л.В. к.психол.н., доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки розглянути теоретичні аспекти особливостей мотивації досягнення успіху юнацтва; провести експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці та проаналізувати результати дослідження; винайти напрями розвитку та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

5. Перелік графічного матеріалу: 10 малюнків, 7 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Спіцина Л.В., доцент		
Розділ 1	Спіцина Л.В., доцент		
Розділ 2	Спіцина Л.В., доцент		
Розділ 3	Спіцина Л.В., доцент		
Висновки	Спіцина Л.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2021 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2021 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2021 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	червень-липень 2021 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	вересень 2021 р.	Виконано
6	Написання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Передзахист	листопад 2021 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2021 р.	Виконано

Студент _____ І.А. Федоренко

Керівник роботи _____ Л.В. Спіцина

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 78 с., 10 мал., 7 табл., 58 джерел, 7 додатків.

Об'єкт: мотивація досягнення успіху.

Предмет: особливості мотивації досягнення успіху в юнацькому віці.

Мета: виявити особливості мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Гіпотеза: передбачаємо, що рівень мотивації досягнення успіху у юнацькому віці підвищиться після проведення розвиваючої програми, направленої на посилення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в узагальненні особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці та розробці шляхів її підвищення, а саме запропоновано ряд заходів, які матимуть позитивний вплив на мотивацію досягнення успіхів в юнацькому віці.

Методи дослідження: теоретичні (теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури); емпіричні (спостереження; бесіда; тестування)

Наукова новизна роботи полягає в тому, що був проведений комплексний аналіз існуючих точок зору в психологічній літературі щодо проблеми мотивації досягнення успіху, а також емпіричний аналіз особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці та були проаналізовані результати дослідження.

Отримані в результаті дослідження, можуть застосовуватися психологами-практиками і працівниками психологічних служб в організації консультативної, психопрофілактичної і психокорекційної роботи.

МОТИВАЦІЯ, УСПІХ, ЮНАЦЬКИЙ ВІК, НЕВДАЧА, ДОСЛІДЖЕННЯ,
УНИКНЕННЯ, ВДОСКОНАЛЕННЯ, ПРОГРАМА, ТРЕНІНГ.

SAMMARY

Fedorenko I.A. Study of the peculiarities of motivation to succeed in adolescence.

Master's qualification work: 78 pages, 10 drawings, 58 sources, 7 appendices.

The research object: motivation to succeed.

The research subject: features of motivation to succeed in adolescence

Based on this, the goal was set:

The aim of the study: to identify the characteristics of motivation to succeed in adolescence.

Hypotheses: assume that the level of motivation to succeed in adolescence will increase after the development program aimed at strengthening the motivation to succeed in adolescence.

The practical significance of the obtained results is the general features of motivation to succeed in adolescence and the development of ways to improve it, which is the best option for a number of activities that have a positive impact on the motivation to succeed in adolescence.

Research methods: theoretical (theoretical and comparative analysis of psychological and pedagogical literature); empirical (observation; conversation; testing).

The scientific novelty of the work is that a comprehensive analysis of existing views in the psychological literature on the problem of motivation to succeed, as well as an empirical analysis of the characteristics of motivation to succeed in adolescence and the results of the study were analyzed.

The results of the study can be used by psychologists-practitioners and employees of psychological services in the organization of counseling, psychoprophylactic and psychocorrectional work.

KEY WORDS AND WORD PROCEEDINGS: MOTIVATION, SUCCESS, ADOLESCENCE, FAILURE, RESEARCH, AVOIDANCE, IMPROVEMENT, PROGRAM

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	9
1.1. Дослідження мотивації досягнення успіху в психологічній науці.....	9
1.2. Психологічні аспекти розвитку особистості в юнацькому віці	16
1.3. Формування мотивації досягнення успіху юнацтва	23
1.4. Проблемні питання мотивації досягнення успіху в юнацькому віці.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	40
2.1. Організація і методи дослідження	40
2.2. Експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці	44
2.3. Результати дослідження	60
2.4. Напрями розвитку та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці	64
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці це надзвичайно важлива проблема сьогодення, адже впливає на подальше життя юнаків, їх впевненість в собі, самооцінку, рівень досягнень, рівень концентрації на невдачах, потреби в успіху. Саме це обумовлює необхідність аналізу та вивчення структури мотивації юнаків щодо особистого життя та навчальної діяльності. Юнацький вік характеризується неврівноваженістю психічних і нервових процесів, необ'єктивною самооцінкою, частими змінами настрою, мрій, відповідно змінюються задачі, які вони перед собою ставлять. В той же час значна частина юнаків змотивована не на досягнення успіху, а на уникнення невдач, їх характерна пасивність, прокрастинація, відсутність рішучості, негативні аспекти у відносинах з однолітками та дорослими. Тому ці види виявлених мотивів стають провідними в міжособистісній взаємодії для юнаків, в спілкуванні з однолітками, в навчанні та в побутовому житті. Саме тому обрана тема є надзвичайно актуальною.

Психологічні особливості мотивації досягнення успіху у юнацькому віці розглядали різні вчені, а саме: І.Д. Бех, О.А. Дніпрова, С. М. Дятленко, М.С. Каган, С.С. Канюк, О.Є. Коваленко, М. В. Кондратьєва, А.Н. Леонтьєв, Г. Линдсей, С.Д. Максименко, А.К. Маркова, Т. А. Матис, В.Ф. Моргун, Н.Г. Морозова, А.В. Мудрик, Р.С. Немов, Л. Р. Нікогосян, А.Б. Орлов, А.І. Терещук, Х. Хекхаузен, К.С. Холл, М.М. Філоненко, В.В. Ягунов, К. DeCastella та інші.

І.Д. Бех та В. Рибалка розглядали соціально-психологічний підхід до розвитку особистості, її мотивів та вікових особливостей. О. А. Дніпрова досліджувала динаміку мотивації досягнення у студентів-психологів. С.С. Канюк досліджував психологічні особливості мотивації досягнення успіху у юнацькому віці. О.Є. Коваленко обґрунтував взаємозв'язок мотивації з

характером навчальної діяльності.

Незважаючи на значні наукові дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці, ця тема й надалі потребує наукових досліджень, адже постійні зміни у зовнішньому середовищі значно впливають на мотивацію досягнень успіху у юнацькому віці. Актуальним залишається постійний пошук шляхів та розробка заходів з підвищення рівня мотивації досягнень успіху у юнацькому віці. Крім того, мало дослідженими залишаються питання вирішення проблем мотивації досягнень успіху у юнацькому віці.

Об'єкт дослідження: мотивація досягнення успіху.

Предмет дослідження: особливості мотивації досягнення успіху в юнацькому віці.

Мета дослідження: виявити особливості мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Гіпотеза: Передбачаємо, що рівень мотивації досягнення успіху у юнацькому віці підвищиться після проведення розвиваючої програми, направленої на посилення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Досягнення мети можливе за рахунок виконання наступних завдань:

- розглянути теоретичні аспекти особливостей мотивації досягнення успіху юнацтва;
- провести експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці та проаналізувати результати дослідження;
- винайти напрями розвитку та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

На різних етапах наукового пошуку застосовувались такі методи дослідження: теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури (для з'ясування змісту базових понять дослідження); систематизація з метою концептуалізації основних положень дослідження; емпіричні: спостереження, бесіди з юнаками.

Для дослідження особливостей мотивації досягнення успіхів в юнацькому віці було використано такі методики:

1. Методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса.
2. Тест-опитувальник «Потреба в досягненні мети» Ю.М. Орлова.
3. Методика діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елерса.

Практичне значення отриманих результатів полягає в узагальненні особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці та розробці шляхів її підвищення, а саме запропоновано ряд заходів, які матимуть позитивний вплив на мотивацію досягнення успіхів в юнацькому віці.

Структура роботи. Робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Дослідження мотивації досягнення успіху в психологічній науці

Сучасне суспільство стрімко розвивається, відкриваючи нові обрії наукових досліджень. Успішна людина, успішна діяльність, успішний професіонал – ключові поняття новітнього соціокультурного простору, у якому особистість виступає суб'єктом досягнення успіху, зокрема у професійній діяльності.

Визначимо основні поняття, актуальні для дослідження зазначеної теми.

Згідно зі словником за редакцією В.Г. Кремень, мотивація - це психічні явища, що стали спонуканням до виконання тієї або іншої дії, які визначають активність особистості та її спрямованість на досягнення запланованого результату [17, 25].

Мотив – усвідомлена потреба, яка викликає активність людини й визначає спрямованість цієї активності [13, 26].

Мотивування – пояснення людиною причин своїх дій із посиленням на обставини, що спонукали її до вибору певної дії [13, 27].

А. Мудрик вважає, що мотивація – це не лише мотиви, а й ситуативні чинники, що є досить динамічними та мінливими [28, 6].

Згідно зі словником за редакцією В.Г. Кремень, мотивація навчальної діяльності юнаків – це дія, направлена на підвищення зацікавленості юнаків у процесі навчання [17, 24].

Мета є потужним мотиваційним чинником, який стимулює, активізує, організовує дії людини. Мотивами можуть бути: ідеали, інтереси, соціальні установки, цінності тощо. Мотивація – це сукупність спонукальних мотиваторів, що визначають активність особистості; усвідомлювані або

неусвідомлювані психологічні чинники, які спонукають людину до здійснення певних дій та визначають їхню спрямованість [11, 203].

Мотивація є пояснювальним конструктором, який застосовується для пояснень причин поведінки людей (того, чого вони поводяться так, а чи не інакше), його спрямованості та правових механізмів здійснення.

Мотивація навчання – це сукупність мотивів навчання; психологічні причини, що спонукають учня до навчання. Існує точка зору, згідно з якою мотиваційна поведінка – це результат дії двох чинників: особистісного та ситуаційного.

Мотивація навчання неможлива без певних стимулів. Стимул – спонукальна причина, що суб'єктивно сприймається й викликає спрямовану активність людини. У деяких випадках стимул може стати мотивом, для чого людина мусить усвідомити стимул, «переробити» та відбити його у свідомості.

Стимули направляють та мотивують юнаків на певні досягнення та успішність.

Мотивація досягнення – це особливий вид мотивації людини. Під мотивацією досягнення ми розуміємо мотивацію, спрямовану на краще виконання будь-якої діяльності, яка орієнтована на досягнення результату. Мотивація досягнення проявляється у прагненні суб'єкта докладати зусилля і бажання досягати кращих успіхів життєдіяльності.

За визначенням Ю.О. Назара, успішність – це динамічний процес, тому при дослідженні цього феномену не слід відокремлювати його від діяльності людини, зокрема власне самого процесу досягнення успішності. Процес досягнення успішності не є короткотривалим, він має певні передумови та особливості перебігу, що визначаються різноманіттям чинників, які й обумовлюють цей процес [30, 217].

Згідно з Х. Хекхаузенем мотивація досягнення може бути визначена як спроба збільшити або зберегти максимально високою здатність людини до усіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання такої діяльності може привести або до успіху або до невдачі.

Мотивація досягнення спрямована на певний кінцевий результат, що отримується завдяки особистісним особливостям людини, а саме: на досягнення успіху або уникнення невдачі. Вона підштовхує людину до «природного» результату ряду пов'язаних одна з одною дій. Передбачається чітка послідовність серії дій, які робляться одна за одною. Для мотивації досягнення характерний постійний перегляд цілей. Х. Хекхаузен вважав, що ця характеристика мотивації досягнення важлива, оскільки низка дій, спрямованих на досягнення мети, може уриватися на якийсь час, іноді на місяці або роки. Також важливою характеристикою мотивації досягнення, на його думку, є постійне повернення до перерваного заняття. Таким чином, створюються складні, але існуючі структури діяльності, які ведуть за допомогою досягнення серії субцілей до головної мети, нехай навіть дуже віддаленої. Планування стає необхідним для досягнення впорядкованої послідовності та функціональної організації ланцюга [47, 14].

О. А. Дніпрова розглядає мотивацію досягнення як структурне утворення, мотив якого – досягнення успіху і уникнення невдачі, що складаються з таких компонентів: потреба досягнення мети та її антиципація, інструментальна активність, афективний стан, результат діяльності і ставлення до цього оточуючих [6, 18].

Мотив досягнення як стійка характеристика особистості вперше виділений Г. Мюрреєм і розуміється як стійке прагнення зробити щось швидко і добре, досягти певного рівня у якійсь справі. Згідно з Г. Мюрреєм потреба в досягненні характеризується такими поняттями: виконувати щось важке; управляти, маніпулювати, організовувати – відносно фізичних об'єктів, людей або ідей; робити це по можливості швидко і самостійно; долати перешкоди і домагатися високих показників; удосконалюватися; змагатися і випереджати інших; реалізовувати таланти і тим підвищувати самоповагу [48].

Однією з плідних концепцій, з успіхом вживаних для пояснення досягнень у діяльності, є теорія В. Вайнера. Згідно з нею всілякі причини успіхів і невдач можна оцінювати за двома параметрами – локалізації і

стабільності. Перший з названих параметрів характеризує те, в чому людина убачає причини своїх успіхів і невдач: в самій собі, або в незалежних від неї обставинах, що склалися. Стабільність розглядається як постійність або стійкість дії відповідної причини [48].

Згідно з концепцією мотивації Д. МакКлелланда можуть бути виділені три групи потреб: потреба у владі, потреба в причетності, потреба в успіху. Людина, яка прагне до успіху, ставить перед собою різні завдання, відрізняється ініціативною поведінкою та діє, як правило, у стані усвідомленого розумного ризику. Найчастіше потреба в успіху задовольняється лише при доведенні праці до успішного завершення. Але ця міра розвитку потреби до успіху у всіх різна і від цього залежить ефективність діяльності та професійний успіх. Для людей з сильною мотивацією для досягнення мети характерне саме прагнення до успіху, а для осіб із слабкою мотивацією досягнень основний сенс полягає в прагненні уникнути невдачі. За цією ж концепцією, в осіб з помірною мотивацією до досягнення мети – середній рівень ризику, а ті, хто бояться невдач, схильні до низького рівня ризику або, навпаки, дуже високого. Якщо у людини сильна мотивація на успіх, то, як правило, у неї надії на успіх набагато менш виражені, ніж при слабкій мотивації на досягнення. Специфічним мотивом діяльності людини є поняття мотивації досягнень, яке займає важливе місце у ієрархії потреб поряд з іншими особовими мотивами [9, 109].

Представники діяльнісного підходу (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв) наголошують на важливості практичної діяльності як перетворюючої рушійної сили розвитку психіки людини. Діяльність змінює те, на що вона спрямована (об'єкт), і ця зміна визначається психологічними особливостями людини (суб'єкт). С. Рубінштейн також підкреслює, що під час творчої діяльності твориться сам творець, тобто сама діяльність повинна надихати людину на позитивні зміни, які можуть привести її до успіху [39].

Сукупність внутрішніх факторів, що зумовлюють поведінку і діяльність людини та підтримують її на необхідному рівні, називається мотивацією. Прояв наявності мотивації до якої-небудь діяльності свідчить прагнення до її

здійснення.

Більшість складових мотивації особистості не є стійкими утвореннями і постійно змінюються. Найстійкішими є мотиви, які можуть проявлятися однаково у різних ситуаціях і обставинах. Наприклад, мотив матеріального благополуччя може однаково визначати і прагнення людини до професійного вдосконалення, і потяг до спілкування із багатими людьми. Інтереси, смаки, бажання, наміри - можуть змінюватись під впливом різних обставин. Наприклад, учень вирішував завдання із захопленням, доки не стикнувся із досить складним, і далі втратив до роботи інтерес. На зміну мотивації впливають такі фактори, як стан здоров'я, складність завдання, тиск з боку керівника чи оточуючих, вимоги тощо.

Отже, певний мотив однозначно не визначає мотивацію юнака. Необхідно враховувати також внесок факторів конкретної ситуації та, за можливості, послабляти негативні і підсилювати позитивні фактори.

Зовнішня мотивація заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «я» особистості. Внутрішня мотивація сприяє одержанню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості.

Важливим є те, що мотивація є основою будь-якої діяльності, тому що саме в ній укладено механізм особистої активності, зацікавленості людини в діяльності. Мотивація спрямована на досягнення успіху дає можливість людині діяти більш ефективно у напрямку досягнення життєвих цілей.

У процесі розвитку особистості вирішальну роль у досягненні успішності може відіграти спрямованість людини на досягнення успіху. Спрямованість особистості визначає вибірковість активності людини.

Людина поринає у певну діяльність заради неї самої, а не для досягнення яких-небудь зовнішніх нагород. Взаємозв'язок мотивації з характером навчальної діяльності за Коваленко О.В. представлений в таблиці 1.1. [14, 22]

Взаємозв'язок мотивації з характером навчальної діяльності

Показники навчальної діяльності	Мотивація	
	Зовнішня	Внутрішня
1	2	3
Тенденція до продовження навчальної діяльності	Припиняється, якщо зникають зовнішні стимули	Триває досить довго
Креативність	Викликає напруженість, стримує творчість	Сприяє одержанню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості
Складність завдань	Учні надають перевагу спрощеним завданням, що призводить до втрати інтересу й активності у навчальній діяльності	Надають перевагу ускладненим завданням, що полегшує виконання дій, які вимагають евристичного підходу
Характер виконуваних дій	Полегшує виконання дій, що вимагають алгоритмічного підходу, але погіршує якість вирішення евристичних завдань, сповільнює творчу активність	Заважає виконанню алгоритмічних завдань, але сприяє евристичному підходові до вирішення завдань, прискорює зростання творчого мислення
Ефективність засвоєння навчального матеріалу	Поверхневе оволодіння навчальним матеріалом	Більш високий рівень освоєння теоретичного матеріалу
Тип сформованого мислення	Позитивно впливає на формування алгоритмічного мислення й алгоритмічної діяльності	Більш успішно впливає на пізнавальні процеси та поведінку особистості, сприяє формуванню творчого мислення

У мотивації діяльності, як правило, присутні декілька мотивів, які утворюють мотиваційний комплекс (ієрархію). Одні мотиви у цій системі мають провідне значення і більшу збуджувальну силу (здійснюють більший вплив на діяльність, частіше активізуються). Роль інших мотивів - нижча. Сила дії того чи іншого мотиву залежить від конкретних обставин життя, впливу інших людей, часових факторів тощо. Тому ієрархія мотивів хоч і є відносно

стійкою, час від часу змінюється. Нижчі мотиви можуть набувати більшої активізуючої сили і навпаки. Наприклад, не відчуваючи раніше потреби у психологічних знаннях, юнак все ж прийшов на декілька занять з психології і раптово відкрив для себе цікавий і привабливий світ цієї науки. Надалі юнак починає регулярно відвідувати заняття, читати основну і додаткову літературу з дисципліни тощо (пізнавальний мотив набуває більшої актуальності) [3, 26].

Провідними мотивами навчання у сучасних умовах стають особисті мотиви: в інформації, професійному становленні, саморозвитку, самореалізації тощо. Але переорієнтація педагогічної теорії і практики на нові мотиви трохи відстає, тому часто викладачі спрямовують свої зусилля не на справжні (дійсні, реальні) мотиви підлітків, а на мотиви мнимі, ілюзорні, надумані. Таким чином, запорукою успішного управління навчанням є з'ясування викладачами (вчителями) дійсних мотивів навчання юнаків і спираючись на ці мотиви, врахування і підсилення наявної мотивації.

Напрацьований досвід сприяє позитивній мотивації юнаків до пізнавальної діяльності, потребі у самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні; забезпечує умови для розвитку творчої особистості юнака, особистісно зорієнтовану модель навчання; робить можливим оригінальний підхід до побудови структури уроку.

Урізноманітнення форм роботи значно підвищує мотивацію навчальної діяльності підлітків, вдосконалює навчально-виховний процес, створює атмосферу творчої діяльності. Підлітки вчаться висувати гіпотези, робити висновки, досліджувати результати, класифікувати матеріал. У них підвищується інтерес до навчання, реалізується принцип доступності у навчанні. Саме так підлітки розвивають творчий потенціал, демонструють здібності, пропонують нестандартні підходи до вирішення практичних завдань. У процесі підготовки до уроків підлітки пов'язують теорію з практикою. Розширюється загальний кругозір підлітків, збагачується словниковий запас. Все це свідчить про підвищення рівня інформаційного та духовного розвитку підлітків, завдяки вдалим методам та прийомам мотиваційної діяльності.

Уроки мають захоплювати підлітків, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції і свідомість юнаків у великій мірі залежать від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

Таким чином, **мотив досягнення** – це бажання особистості досягнути певних результатів, успіхів і навичок у діяльності. Рівень мотивації досягнення у майбутньому має дуже важливе значення, бо успіх у будь-якій діяльності залежить не лише від здібностей і знань, а й від мотивації до такої діяльності.

1.2. Психологічні аспекти розвитку особистості в юнацькому віці

Юнацький вік традиційно вважається періодом інтенсивного – розвитку самосвідомості особистості. Цей процес детермінований, з одного боку, внутрішніми закономірностями розвитку, з іншого – об'єктивними обставинами, у яких відбувається становлення особистості [41, 198].

Згідно з періодизацією Д.Б Ельконіна, підлітковий вік триває з 10-11 до 13-14 років та має три етапи – молодший, середній та старший підлітковий вік. Цьому періоду характерне бажання спілкування з однолітками. Бажання знайти себе, своє місце в колективі. З'являється самооцінка – те, як юнак бачить себе на тлі своїх друзів, класу, компанії, порівнює себе з іншими. Основна потреба – бути частиною групи, отримувати її підтримку, відчувати єдність.

Юнацький вік – це часовий zenit формування особистості, потреби котрої чітко визначені у часі та пов'язані з майбутнім. Юнацтво – це «ранок життя», що забезпечує творчу продуктивність, імовірність якомога більшої самореалізації протягом подальшого життя. Юність – це завершальний етап формування особистості, етап самовизначення та вибору свого життєвого шляху. Важлива роль у цьому періоді життя відводиться мотивації як сукупності спонукальних чинників, що визначають активність особистості; усвідомлювані або неусвідомлювані психологічні чинники, які спонукають її до

здійснення певних дій і визначають їх спрямованість та цілі. Перед старшокласниками постає необхідність самовизначення і вибору свого життєвого шляху. Старші школярі дивляться на теперішнє уже з позиції майбутнього. Вони готові до фізичних та розумових навантажень [11, 117]. Юність є перехідним періодом від зрілості фізичної до соціальної.

Основним новоутворенням у цьому віці є відкриття власного Я, розвиток рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності, налаштованість на побудову власного життя. Однією з основних цілей і прагнень старшокласників є встановлення міцних рівноправних взаємин з оточуючими, що включає відносини з викладачами, однокласниками, друзями, взаємини в сім'ї. Одночасно в них знижується рівень тривожності та напруженості, нормалізується самооцінка, завершується статева ідентифікація і формується психологічна стать [28, 247-248].

Можна сказати, що нові інтелектуальні можливості, які виникають у ранній юності, розширюють горизонти самосвідомості молодої людини, поглиблюють її рефлексивні характеристики. Це період пошуку власного Я, основою формування якого є структурована індивідуальна система ціннісних орієнтацій. Найважливішим надбанням цього віку є відкриття свого внутрішнього світу.

Розглядаються безліч критеріїв, що впливають на реалізацію життєвих цілей, одними з них є самооцінка і рівень домагань, локус контролю і готовність особистості до ризику. У людей, орієнтованих на успіх, частіше переважають реалістичні, а в індивідів, орієнтованих на невдачу, – нереалістичні, завищені або занижені, самооцінки. Особистості, які прагнуть успіху, приписують свої досягнення внутрішнім факторам (внутрішній локус контролю), а особи, які уникають невдачі – зовнішнім факторам (зовнішній локус контролю). Параметр локусу пов'язаний з самооцінюючими емоціями, тобто з самооцінкою особистості. Успіх в діяльності також забезпечується оптимальним поєднанням готовності до ризику і раціоналізму. Особи з вираженою потребою в досягненні, на відміну від осіб із слабо вираженою

потребою в досягненні, воліють працювати на рівні помірного ризику [1, 7].

Підлітки не лише пізнають навколишній світ, а й формують про нього свою думку, тому що в них йде процес формування своїх власних поглядів на питання моралі, самим розібратися у всіх проблемах. У зв'язку з цим, прийняті рішення і сформовані мотиви набувають у юнаків все більшої соціальної спрямованості.

Ускладнення змістовного боку знань вимагає від юнаків і досконаліших способів їх здобуття. Зростає рівень абстрагування і узагальнення, формуються системи прямих і зворотних логічних операцій, міркувань і умовиводів, які стають більш усвідомленими, обґрунтованими й логічно досконалішими.

Змінюється співвідношення зовнішніх і внутрішніх дій на користь останніх. Відбувається перехід зовнішніх дій у внутрішній, мислений план, формуються розумові дії, виступаючи компонентами вмінь учитись. Якісних змін зазнає і мотивація учіння підлітків.

Ставлення юнака до навчання переважно залежить від особи вчителя, тому диференціюється щодо різних предметів, які учень поділяє на «цікаві і нецікаві». В особі вчителя учні цінують ерудованість, справедливість, доброзичливість, тактовність, вміння організувати роботу підлітків. Зміна вчителя в класі призводить до зміни ставлення юнаків до відповідного предмету.

Учіння для деяких юнаків набуває особистісного змісту, перетворюється у самоосвіту. Це проявляється у наступних фактах. Зміст учіння розширюється, виходить за межі шкільної програми за власною ініціативою юнака. У класі вирізняються здібні учні, які не працюють на уроці, а цікавляться позапрограмовим матеріалом з предмету, яким оволодівають самостійно. Виникають захоплення, де необхідні самостійно набуті знання: електроніка, радіо, шахи, фотографія. З'являються мотиви професійної підготовки, незадоволеність власними знаннями; мотиви обов'язку, відповідальності та престижу без зв'язку з пізнавальною мотивацією не забезпечують високих учбових успіхів. Відбувається оволодіння основами наук (математика, фізика,

хімія), які вимагають достатнього інтелектуального розвитку і самостійної навчальної роботи.

Разом з тим, у більшості юнаків спостерігається зниження успішності, інтересу до навчання. Це викликано такими причинами:

- школа приваблює не стільки навчальною діяльністю, скільки можливістю спілкування з ровесниками;

- розширюється коло джерел інформації, життєвих зв'язків;

- нові вимоги в середній школі - поява нових вчителів, зростають вимоги до самостійності в навчальній діяльності;

- внаслідок актуалізації професійного вибору юнак поділяє навчальні предмети на «важливі і неважливі».

У частини юнаків спостерігається так званий «мотиваційний вакуум», коли ближня зовнішня мотивація навчання (оцінка, похвала, примус) вже не влаштовує юнака, а далека внутрішня (жадібність пізнання, успішна соціалізація в перспективі) ще не виникла, не сформувалася. Якщо ще в молодшому шкільному віці у дитини над зовнішнім мотивом переважав пізнавальний, то у юнацькому віці для нього просто змінюється характер процесу навчання: тепер воно не обмежується старанним виконанням завдання вчителя, а набуває форми самостійної пошукової діяльності.

У юнацькому віці пізнавальні процеси зазнають важливих змін, наближаючись у своїх параметрах до «дорослого» рівня. Зокрема, дістають подальшого розвитку специфічно людські, соціально зумовлені види пізнавальних процесів: довільна та внутрішня увага, спостережливість, теоретичне мислення, словесно-логічна пам'ять, мовлення, уява. Вдосконалюється регульованість пізнавальних процесів, свідоме ставлення юнака до їх використання при вирішенні складних навчально-пізнавальних задач [18, 23].

Важливий вплив на пізнавальну сферу юнака справляє мислення, внаслідок чого відбувається інтелектуалізація пізнавальних процесів. Сприймання супроводжується пошуком, міркуваннями. Пам'ять побудована на

аналізі та розумінні матеріалу і спирається на використання прийомів запам'ятовування.

Увага юнака стає необхідним компонентом його вмінь вчитись. Виробляється свідоме зосередження на певних об'єктах, що відзначається тривалістю та стійкістю щодо відволікань. Зростають можливості розподілу та переключення уваги, обсягу та її концентрації. Це стосується не тільки зовнішньої, але й внутрішньої уваги, яка особливо важлива для оволодіння значним за обсягом теоретичним матеріалом. Показники уваги юнака можуть бути досить високими, але залежать від його особистого стану, яким йому не завжди вдається керувати. Такими ситуаціями, що утруднюють всю пізнавальну діяльність юнака є навчальні випробування, коли підвищується рівень мотивації, зростає тривожність тощо.

Розвиток уваги в цьому віці безпосередньо пов'язаний з формуванням наполегливості, а її зростаюча довільність є прямим проявом вольової активності юнака.

Відчуття і сприймання виступають початковим етапом у процесі засвоєння знань. Це сприяє їх тіснішим зв'язкам з мисленням юнака, яке супроводжує процес первинного ознайомлення з навчальним матеріалом. Вчитель навчає юнаків осмислювати матеріал вже у ході його сприймання, намагається подавати його доступно, пояснювати незрозуміле. Образи сприймання стають повнішими, детальнішими і змістовнішими. Все це призводить до трансформації процесів відчуття та сприймання у цілеспрямовані сенсорно-перцептивні дії.

Подальшого розвитку зазнає цілеспрямоване сприймання - спостереження, яке характеризується планомірністю, послідовністю і систематичністю, включаючи розумові операції зіставлення, порівняння, узагальнення і класифікації сприйманих об'єктів.

Поступове накопичення знань юнаками спирається на зростання обсягу пам'яті. Таке зростання відзначається не лише кількісними показниками, але й якісним перетворенням матеріалу, що зберігається у пам'яті. Він набуває

згорнутості, значно зростає його інтегрованість із минулим досвідом підлітків. Робота над запам'ятовуванням носить інтелектуальний характер, що водночас забезпечує і розуміння матеріалу. Отже, швидко формується смислова логічна пам'ять.

Зростає кількість підлітків, які застосовують прийоми опосередкованого запам'ятовування. Збільшується число таких прийомів, а їх використання стає щораз усвідомленішим, довільнішим і цілеспрямованішим [46, 14].

Найсуттєвішою зміною мислення юнака є набуття останнім якостей теоретичності, формальності, рефлексивності.

Мислення юнака активне, самостійне, творче, що дозволяє використати його як засіб пошукової діяльності, спрямованої на пізнання нового. Юнак набуває здатності виробляти гіпотетично-дедуктивні міркування - тобто робити умовиводи на основі висунутих гіпотез. Розвиваються вміння, необхідні для розумових експериментів, для теоретичного розв'язання задач на основі певних припущень тощо.

Специфікою цього рівня мислення є й те, що його предметом стає не лише розв'язання зовнішніх задач, а й сам процес мислення, тобто воно стає рефлексивним.

Уява юнака відіграє важливі функції, як у його навчальній діяльності, так і в особистому житті. У навчальній діяльності функціонує репродуктивна та продуктивна уява. Значно розширюється зміст її образів, що зумовлено значним обсягом та різноманітністю навчального матеріалу. Вміння користуватись образами репродуктивної уяви дозволяє підлітку краще відтворювати засвоєний матеріал. Це сприяє більшій диференційованості та точності образів уяви, які до того ж піддаються оцінці юнака та неодноразовому внесенню змін та уточнень. Така психічна діяльність над побудовою образів уяви свідчить про довільність цього процесу, його поступове перетворення на особливі імажинативні дії.

Збагачується арсенал способів створення образів уяви, провідним серед яких стає мовлення, особливо внутрішнє. Продуктивна уява юнака виявляється

у творчих видах навчальних завдань. Урізноманітнюються її види за змістом образів: технічна, художня, наукова.

Важливу роль в особистісному житті юнака починає відігравати мрія, яка творить образи бажаного майбутнього і впливає на визначення життєвих планів юнака [3, 120].

У юнацькому віці продовжується процес оволодіння рідною мовою в її основних функціях: спілкування, пізнання, самовираження. Внаслідок засвоєння теоретичних знань з «мовних» предметів у юнака розвивається свідоме ставлення до користування мовою, розширюється розуміння значення та законів рідної мови на основі порівняння її з іноземною.

Основним у цьому віці є вдосконалення мовлення як засобу спілкування. Посилюється інтерес до оволодіння засобами виразності мовлення, необхідними для відстоювання власної думки, доведення своєї правоти чи спростування позиції товариша. Значно зростає лексичний запас, поповнюючись науковими термінами, словами на позначення абстрактних понять та якостей міжособистісних взаємин, психічних станів, індивідуальних особливостей людей.

Вдосконалюється писемне мовлення підлітків, наближуючись до літературної мови, формується здатність адекватніше висловлювати абстрактні думки. Розвивається чутливість до художнього слова, часто виникає потяг до написання віршів, щоденників. Мовні дії стають більш контрольованими. Зменшується кількість зайвих вставок («ну», «от», «значить» тощо.). Водночас, у підліткових мікрогрупах формується своя особлива «мова», яка страждає лексичною обмеженістю, наявністю жаргонних слів і призначена для збереження групових «таємниць».

Мовлення юнака, як і інші пізнавальні процеси, розвивається під впливом мислення, що знаходить виявлення у нагромадженні досвіду активного використання різноманітних мовних категорій, ускладненні граматичної й синтаксичної форм мовлення, в особливій ролі внутрішнього мовлення, як засобу мислення та підготовки до спілкування. Мовлення стає контекстним, все

менше пов'язаним з конкретною ситуацією, хоч елементи ситуативності ще зберігаються.

У юнацькому віці людина зазнає значних змін. Передусім, вони пов'язані з процесом фізичного дозрівання, яке відображується на всіх складових процесу розвитку – фізичних, психологічних, соціальних. Вступ дитини в юнацький період характеризується якісним поштовхом у розвитку самосвідомості. У юнака починає формуватися позиція дорослої людини. Навіть, якщо ця позиція ще не відповідає об'єктивному статусу юнака в житті, але її поява означає, що юнак суб'єктивно вже ввійшов у нові стосунки з навколишнім світом дорослих, зі світом їхніх цінностей, мотивів поведінки та діяльності. Але разом з тим, досягнувши періоду статевого дозрівання, юнак потрапляє в суперечливе становище: він уже не дитина, але об'єктивно ще не ствердився в культурі дорослих.

Таким чином, психологічні аспекти розвитку особистості в юнацькому віці мають певні особливості, які значно впливають на формування мотивації юнака. Характерною рисою розвитку особистості в ранньому юнацькому віці є вироблення її світогляду, тобто системи поглядів на світ, суспільне життя, його минуле і майбутнє, на мораль, науку, мистецтво, на людину і сенс її життя. Світогляд, становлячись, регулює взаємини юнаків та дівчат, впливає на формування їх ціннісних орієнтацій, на поведінку, ставлення до людей і проектування свого майбутнього.

1.3. Формування мотивації досягнення успіху юнацтва

Мотив досягнення успіху – це прагнення людини досягнути успіхів у діяльності і спілкуванні. Мотив уникнення невдач – відносно стійке прагнення людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми. Мотивація досягнення успіху пов'язана також з такою особистісною характеристикою, як локус контролю.

Локус контролю – це якість, яка характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім факторам і обставинам (зовнішній локус) або власним зусиллям і здібностям (внутрішній локус). Схильність до зовнішнього локусу контролю властива людям, невпевненим у своїх здібностях, невірноваженим, несамостійним у прийнятті рішень, часто безвідповідальним. Люди з внутрішнім локусом контролю є послідовними, наполегливими в досягненні мети, впевненими в собі, врівноваженими, незалежними, схильними до самоаналізу і критичної самооцінки [7].

Мотивація до успіху тісно пов'язана із самооцінкою та рівнем домагань особистості. Як вказують дослідники, успіх у діяльності залежить не тільки від здібностей і знань, а й від мотивації, прагнення самостверджуватись, досягати високих результатів. Мотивація визначає потенційні можливості особистості, активність або пасивність суб'єкта в професійній діяльності, визначає професійний розвиток спеціаліста [38].

С. С. Занюк визначає, що будь-яка діяльність людини визначається певними мотивами, оскільки мотиви – це те, заради чого виконується діяльність. Отже, мотивація – це сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; до них відносяться мотиви, потреби, стимули, ситуативні фактори, які детермінують поведінку людини [7].

Успішність професійного становлення студента, як зазначає Е. Зеєр, залежить від особистої активності студента, від наявності відповідних мотивів [8]. Ці мотиви визначають різні рівні активності студента в навчально-професійній діяльності:

1) вищий рівень – коли навчально-професійна діяльність приносить радість творчості;

2) виконавчий рівень – коли студент лише є «споживачем культури», який копіює зразки виконання навчальної діяльності з інших авторитетних осіб.

Особистості із мотивом прагнення до успіху притаманні такі особливості:

- ситуація досягнення як особистий фактор;
- упевненість в успішному наслідку;
- активний пошук інформації для судження про свої успіхи;
- готовність узяти на себе відповідальність і рішучість у невизначених ситуаціях;
- велика інтенсивність прагнення до мети;
- отримання підвищеного задоволення від цікавих задач;
- бажання робити більш чи менш складну роботу, але таку, яку можна реально виконати;
- відсутність ентузіазму до розв'язання нескладних чи простих задач;
- здатність не розгубитися в ситуації змагання чи перевірки здібностей;
- прагнення до розумного ризику;
- середній, реалістичний рівень домагань;
- велика завзятість у випадку виникнення перешкод;
- підвищення рівня домагань після успіху та зниження після невдачі.

Мотивація досягнення успіху формується за умови, коли юнак потрапляє у ситуацію успіху, і цей досвід закріплюється, але у конкурентному споживацькому середовищі обдарована дитина не має можливості відчувати успіх, не змінюючи власні моральні принципи. Розвиток мотивації досягнення успіху в обдарованих дітей можливий лише у колективі, де основоположними принципами є співробітництво, а не конкуренція, гуманізм, а не ефективність. Важливим є те, щоб колектив був залучений до процесу суспільно-корисної діяльності. За таких умов обдарована дитина органічно висувається на лідерські позиції за рахунок власних видатних здібностей у тій чи іншій діяльності, відчуває повагу оточуючих і, зрештою, успіх [32, 46].

С.С. Макаренко вважає, що мотивація досягнення виконує низку істотних функцій:

- пізнавальну (прагнення до набуття необхідних знань із метою подальшого їх застосування в життєдіяльності);

- емоційну (відображення впливу емоцій на ту чи іншу діяльність людини);
- інтегративну (відображення системи самооцінок діяльності і досягнутого результату) [19, 115].

Проаналізувавши особливості досліджуваних з тими або іншими рівнями мотивації досягнення успіху й уникнення невдач, М. Ковінгтон наклав їх на квадріполярну систему координат, де на осі «х» відкладається рівень мотивації досягнення успіху, а на осі «у» – рівень мотивації уникнення невдач (рис. 1.1) [53].

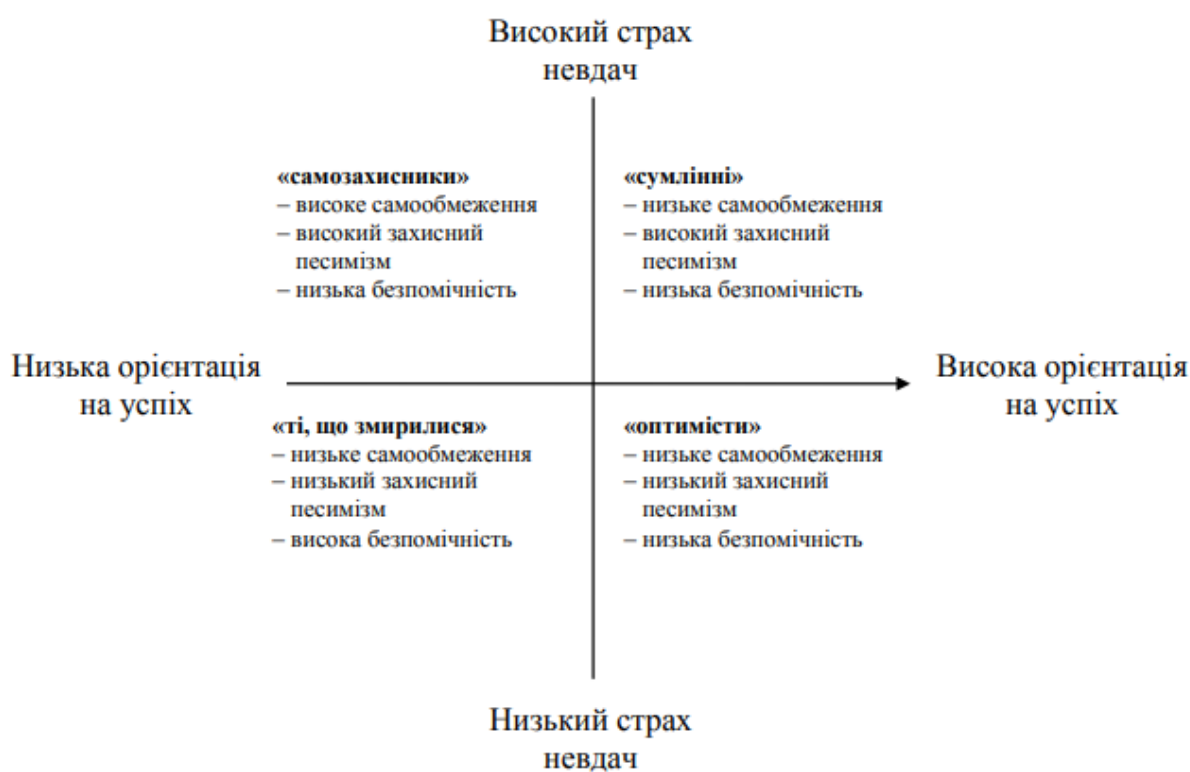

Рис. 1.1. Квадріполярна модель мотивації досягнення (М. Ковінгтон)

У новій моделі виділяється вже не два мотиваційні типи («ті, які прагнуть до успіху», і «ті, які уникають невдач»), а чотири:

- 1) «оптимісти» (англ. optimists) – висока орієнтація на успіх, низький страх невдач;
- 2) «сумлінні» (англ. overstrivers – «ті, які надмірно стараються») – висока орієнтація на успіх, високий страх невдач;

3) «самозахисники» (англ. self-protectors, схильні до захисту свого «Я») – низька орієнтація на успіх, високий страх невдач;

4) «ті, які змирилися» (англ. failure acceptors, буквально, «ті, які приймають невдачу») – низька орієнтація на успіх, низький страх невдач.

У біполярній моделі описані лише перший і третій типи, при цьому реально існуючі другий і четвертий типи випадають з поля зору. За М. Ковінгтоном, «оптимісти» характеризуються впевненістю в собі, гнучкістю, активною позицією в діяльності, їх поведінка орієнтована на досягнення. «Сумлінні» є здібними, старанними та скрупульозними, але, на відміну від «оптимістів», невпевнені в своїх здібностях, часто схильні до високої тривожності та мають нестабільну самооцінку.

«Самозахисники» також невпевнені в собі, але при цьому мають стабільно низьку самооцінку, і замість того, щоб, як «старанні», запобігти невдачі, спрямовують зусилля на зменшення негативних наслідків, що робить їх схильними до захисної стратегії самообмеження. «Ті, які змирилися» також мають низьку самооцінку та відрізняються від решти типів індіферентністю до завдань, відсутністю будь-якої орієнтації на досягнення. Тривожність, що зустрічається у «тих, які змирилися», на відміну від тривожності «старанних» та «самозахисників», не пов'язана з орієнтацією на досягнення, а відображає їх відчай і втрату надії, тобто навчену безпорадність [53].

Формування мотивації досягнення успіху юнацтва складається з низки спонукань: ідеалів і ціннісних орієнтацій, потреб, мотивів, цілей, інтересів та ін. Ці спонукання виконують різну роль у загальній картині мотивації, на різних етапах вікового розвитку мають то більше, то менше значення, тому обізнаність щодо них допоможе впливати на мотивацію юнаків до успіху [33, 55].

Прогнозувати успіхи діяльності можна за загальною формулою:

$$\text{УСПІХ} = \text{З} + \text{Мд} + \text{С} \quad (1.1)$$

де З – здібності,

Мд – мотивація досягнення,

С – ситуація (сприятливі обставини тощо) [7].

Мотив досягнення виявляється в багатьох ситуаціях, коли людина прагне досягати високих цілей.

Мотивація досягнення – прагнення досягти успіху у визначеному виді діяльності, це не тільки мотиви досягнення (стійкі атрибути особистості), але і ситуативні фактори (цінність, імовірність досягнення успіху, складність завдання тощо) [15].

М. В. Кондратьєва пропонує мотивацію досягнення описувати такою формулою (рис. 1.2):

$$\boxed{\text{Мотивація досягнення}} = \boxed{\text{Мотив досягнення}} \times \boxed{\text{Шанси на успіх (вірогідність)}} \times \boxed{\text{Цінність успіху}}$$

Рис. 1.2. Опис мотивації досягнення [15]

Т.В. Корнілова пропонує певний перелік показників сформованості мотивації досягнення, які представлено на рисунку 1.3 [16, 51].

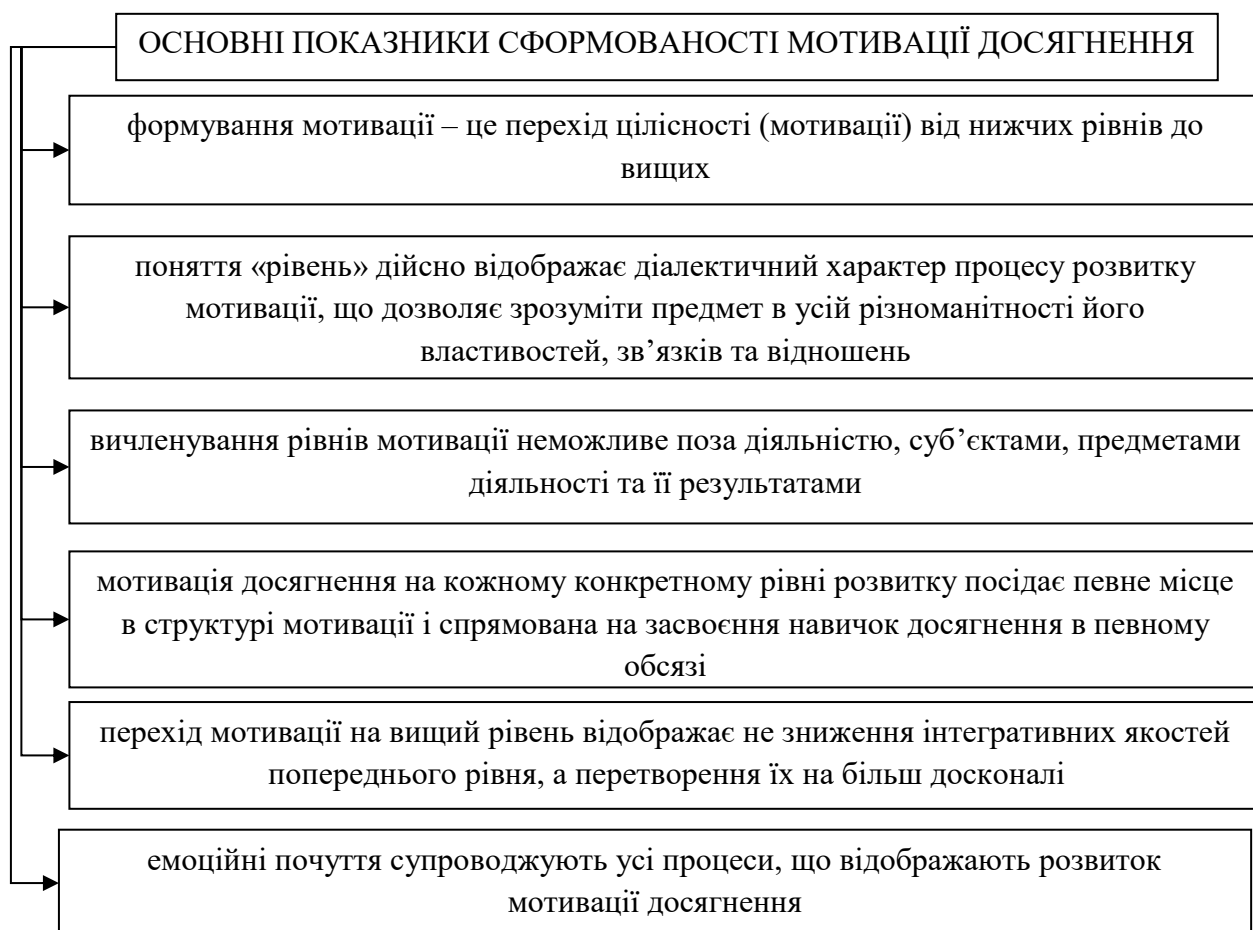

Рис. 1.3. Основні показники сформованості мотивації досягнення

На думку Н. Стамбулової, мотивацію можна представити у вигляді трирівневої піраміди. Перший рівень – основу цієї піраміди – становлять потреби, різні ситуативні мотиви. Без потреб і мотивів людина не буде діяти. На другому рівні розташовуються схильності, інтереси, ідеали і ціннісні орієнтації індивіда. Відповідно до цього рівня людина включається в ту чи іншу діяльність, зокрема спортивну. На вершині піраміди – світогляд, життєва позиція і життєві цілі [42, 367]. Цей рівень визначає весь спосіб життя людини.

На думку багатьох учених, рівень мотивації досягнення у кожній конкретній діяльності визначають такі чинники:

- а) значущість досягнення успіху;
- б) надія на успіх;
- в) суб'єктивна ймовірність досягнення успіху (шанси на успіх) [15].

С.С. Макаренко зауважує, що для високого рівня мотивації досягнення успіху характерне глибоке усвідомлення залежності свого професійного успіху

від самопізнання, самоконтролю й самовдосконалення. Тут яскраво виявлені потреби, пов'язані з особистісним зростанням: підвищувати рівень майстерності й компетентності, забезпечувати собі матеріальний комфорт, розвивати свої сили й здібності. Для них характерна наявність сили волі, самовладання, самоконтролю й відповідальності за свої дії, що неодмінно підвищує їхню успішність під час вирішення пізнавальних і професійних завдань. Середній рівень мотивації досягнення успіху відрізняється достатньою сформованістю усіх компонентів мотивації. Особистості цього типу зазвичай активні, ініціативні. Вони свідомо прагнуть опанувати знання й навички, уміють працювати організовано й докладають зусиль для досягнення бажаного результату [19, 115].

Низький рівень мотивації досягнення успіху характеризується тим, що особистісні професійно значущі якості виявляються слабо й не завжди їх можна виявити, наймовірніше, мотив характеризується через усвідомлення «потрібно». Він, як правило, пов'язаний із зовнішньою стороною процесу, орієнтований на формальний успіх, досягнення оцінного результату. Мотивація досягнення успіху має позитивний характер. Під час такої мотивації дії людини спрямовані на те, щоб досягти конструктивних, позитивних результатів. Люди, мотивовані на успіх, ставлять перед собою головну позитивну мету, досягнення якої розглядатиметься ними як успіх. Для них властиве очікування успіху, вони впевнені в ньому. Робота у них викликає позитивні емоції [19, 318].

Теорія самодетермінації – психологічна теорія, розроблена американськими психологами Е. Десі і Р. Райаном, постулює, що людина здатна відчувати і реалізовувати у своїй поведінці свободу вибору, не дивлячись на об'єктивні обмежувальні чинники середовища чи вплив неусвідомлюваних процесів. Якщо з самого дитинства умови існування дитини сприяють наданню їй свободи вибору активності, області інтересів, якщо вони надають широкий діапазон можливостей без накладання непотрібних обмежень, то все це сприяє тому, що дитина, а згодом і дорослий, стає здоровою і повноцінною особистістю. Підміна вибору самої людини вимогами

ззовні – одна з причин виникнення психічних порушень.

Відчуття і реалізація свободи вибору людиною, способу поведінки й існування у світі незалежно від сил зовнішнього оточення і зовнішніх процесів, що впливають на неї, визначається як самодетермінація чи автономія. Це природжена схильність залучення до діяльності, що цікавить, проте не означає генетичної зумовленості психологічних особливостей людини. Швидше, її можна розглядати як деяку стартову точку процесу розвитку, напрям якого залежить від особливостей взаємодії з навколишнім світом. Поняття самодетермінації тісно пов'язане з поняттям волі, яке у теорії самодетермінації розуміється як здатність людини обирати на основі інформації, отриманої з середовища і на основі процесів, що відбуваються всередині особистості. Крім того, з самодетермінацією пов'язують такі функції, як емоції і внутрішня мотивація. Внутрішня мотивація виявляється як спонукання людини до діяльності за відсутності зовнішнього підкріплення (нагороди чи покарання) і може бути наслідком процесу самовиховання особистості [5].

Важливим складником механізму формування мотивації досягнення успіху в юнацькому віці є самовиховання.

Самовиховання – це процес засвоєння людиною досвіду попередніх поколінь за допомогою внутрішніх суб'єктивних чинників, що забезпечують розвиток особистості. Здійснюючи самовиховання, людина може займатись самоосвітою, що, природно, не може не відбиватися на творчій діяльності людини. Прагнення до досконалості приводить до високих творчих результатів. Самовиховання – діяльність людини, спрямована на зміну своєї особистості відповідно до свідомо поставлених цілей, ідеалів, що склалися, і переконань. Самовиховання припускає певний рівень розвитку особистості, її самосвідомість, здібності до її аналізу при свідомому зіставленні своїх учинків з учинками інших людей. Відношення людини до своїх можливостей, адекватна самооцінка, вміння бачити свої недоліки характеризують зрілість людини і можуть бути передумовами досягнення успішності [51].

Становлення мотиваційної сфери юнаків відбувається в декілька стадій.

На першій стадії підліткового періоду мотивування вчинків і діяльності є відтворювальним. Підлітки прямо наслідують ровесників і старших. Це означає, що мотивація власних вчинків є поверховою та ситуативною. На другій стадії у юнаків загострюється й активно розвивається інтерес до своєї особистості. Вони прагнуть утвердитися в товаристві ровесників, небайдужі до оцінок їхньої особистості іншими, очікують, що ці оцінки будуть тотожними їхнім самооцінкам. Значно диференційованою є їхня мотивація вчинків. На третій стадії головне значення має саморегуляція поведінки як складова частина самовиховання, а мотивація вчинків постає як регулятор поведінки і діяльності особистості. Підлітки намагаються вже аргументувати свої вчинки, передбачати наслідки ухвалених рішень, що свідчить про цілісніше і глибше усвідомлення процесу мотивації і структури мотиву, а також про участь у формуванні мотиву блоку «внутрішнього фільтра» – своєї внутрішньої позиції. Це знижує імпульсивність дій і вчинків, особливо старших юнаків [20].

У змісті мотиваційної сфери юнака на перший план починають виступати мотиви, які пов'язані із формуванням світогляду, із планами майбутнього життя. Структура мотивів характеризується певною ієрархією, наявністю певної системи підпорядкованих одна одній різних мотиваційних тенденцій на основі провідних і суспільно значущих мотивів. Стосовно механізму дії мотивів, то вони починають діяти не безпосередньо, а виникають на основі свідомо поставленої мети та намірів [15].

Формування мотивації досягнення здійснюється за трьома основними напрямками:

- формування рівня домагань особистості, або особистісного стандарту, як навички постановки реалістично високих цілей, орієнтованих на індивідуальний ресурс;
- формування атрибуції власних можливостей (усвідомлення підлітком своїх сильних і слабких сторін, власних здібностей і застосування необхідних зусиль для досягнення результату);
- формування самооцінки як основи для контролю над наслідками своїх

дій.

Таким чином, формування у юнака мотивації до успіху, передбачає дотримання ряду положень: мотивація до успіху має виходити від самої особистості, а не ззовні; агресивне переконання є неефективним у процесі розв'язання сумнівів і протиріч, що виникають у особи з проблемною поведінкою; особа має усвідомлювати наявність протиріч у своєму ставленні до проблеми; готовність до змін не виникає сама собою, а є результатом особистісних переживань; партнерські стосунки можуть допомогти особистості досягти бажаних змін тощо.

1.4. Проблемні питання мотивації досягнення успіху в юнацькому віці

Проблеми мотивації і мотивів поведінки та діяльності – одні із найбільш досліджуваних у психології, оскільки вони визначають творче, ініціативне ставлення людини до справи, впливають як на характер, так і на якість виконання праці. Мотивація є механізмом, що визначає виникнення, напрямок і способи здійснення конкретних форм діяльності. Виходячи з цього, однією з найважливіших умов самореалізації молодих українців ми вважаємо розвиток мотиваційної сфери, зокрема мотивації досягнення.

Успіх людини в будь-якій діяльності значною мірою залежить від здібностей людини і її прагнення досягти високих результатів, тобто від мотивації досягнення. Сама природа мотивації досягнення, компоненти, що характеризують її, свідчать про те, що вона ефективно впливає на формування особистості і тому є важливим засобом реалізації професійних цілей [19, 314].

Мотивація досягнення успіху в юнацькому віці відображає ставлення особистості до дійсності, її ціннісних орієнтацій і уявлення про життєве покликання свого місця в світі і суспільстві. Разом з тим, деформовані переконання і інтереси юнаків, спрямування їх соціальної активності і особисте

ставлення до визначеної професії реалізується у визначенні конкретних шляхів досягнення соціального і професійного статусу. Структурно змістів характеристики професій самовизначення особистості студента обумовлені, в першу чергу, специфікою розвитку його мотивації.

У юнацькому віці відбувається суттєва перебудова мотивації досягнення успіху. Формування ціннісних орієнтацій, ідеалів і установок, розвиток самосвідомості та ідентичності, особистісне і попереднє професійне самовизначення, формування стійких інтересів юнака змінюють характер мотивації досягнення в бік дедалі більшої усвідомленості і довільності. Ухвалення соціальних значень і розвиток особистісних стимулів навчання знаходять вираз в цілепокладанні і особливості мотивації. Співвіднесення мотивів і мети навчальної діяльності визначає її справжній сенс для учня. На основі цілепокладання можливі реалізація актуальних і народження нових мотивів навчальної діяльності. Психологічний механізм зсуву мотиву на мету породжує нові смисли навчальної діяльності і детермінує розвиток навчальної діяльності.

У мотиваційній сфері в юнацькому віці реалізуються кілька векторів прогресивного розвитку мотивів. При адекватній організації навчальної діяльності та розвитку стимулів навчання має змінюватися характер спрямованості учня на зміст навчальної діяльності та відбуватися переорієнтація з результату на спосіб діяльності. У зв'язку з попереднім професійним самовизначенням має зростати особистісна значимість юнака, врахування його особливостей.

Проблемним питанням мотивації досягнення успіху в юнацькому віці є відсутність врахування особливостей кожної дитини, так всі стандартні програми навчання розраховані на середньостатистичну дитину, в той час, як кожна особистість різна.

Крім того, системи оцінювання розраховані на те, що юнак має мати гарні оцінки за всіма предметами, в той час, як юнак може мати схильність до математичних наук, або гуманітарних.

Для всіх сучасних юнаків характерно домінування мотиву отримання гарних оцінок, причому лише в учнів, що показують найвищі академічні досягнення, на перше місце виходить мотив пізнання. Однак прагнення до отримання гарних оцінок може виконувати різні функції, включаючи регулятивну, коли оцінка є показником ефективності навчальних дій і необхідності їх зміни і дає можливість домогтися соціального визнання. Підлітки з високою шкільної успішністю відрізняються від менш успішних чіткими уявленнями про свій навчальний потенціал, причини успіху і невдач, засобах організації та контролю навчальної діяльності, використовують більш ефективні стратегії подолання з труднощами в навчанні, виявляючи високу академічну самоефективності.

Проблемним питанням мотивації досягнення успіху в юнацькому віці є практична відсутність врахування гендерних відмінностей. Гендерні відмінності в структурі мотивації навчальної діяльності полягають у більшій значущості внутрішньої - пізнавальної мотивації і мотивації досягнення - у дівчат порівняно з юнаками і більшої значущості зовнішньої мотивації у юнаків.

Однак мотиви лише створюють потенційну можливість успішності навчальної діяльності. Уміння ставити цілі навчальної діяльності, як кінцеві, так і проміжні, з урахуванням соціальних вимог і очікувань і власних можливостей є запорукою її успішності. Поведінковими індикаторами успішності змістоутворення є такі особливості, як доведення учнями роботи до кінця або постійне її відкладання, прагнення до завершеності навчальних дій або їх незавершеність, подолання перешкод або зрив роботи при виникненні перешкод, концентрація і зосередження на завданні або постійні відволікання.

Як суб'єкт навчальної діяльності юнак характеризується тенденцією до утвердження своєї позиції суб'єктної винятковості, «індивідуальності», прагненням (особливо виявляється у хлопчиків) чимось виділитися. Це може посилювати пізнавальну мотивацію, якщо вона співвідноситься з самим змістом навчальної діяльності - її предметом, засобами, способами вирішення

навчальних завдань. Прагнення до «винятковості» входить і в мотивацію досягнення, проявляючись у таких її складових, як «нагорода», «успіх». Навчальна мотивація як єдність пізнавальної мотивації і мотивації досягнення переломлюється у юнака через призму вузькоособистих значущих і реально діючих мотивів групового, соціального буття. Соціальна активність юнака прямує на засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, що, будучи представленим в змісті навчальної діяльності та умови її організації, відповідає задоволенню цих мотивів.

Мотивація досягнення успіху в юнацькому віці буває двох видів, та відповідно можна визначити певні проблеми пов'язані з особистісними характеристика людини:

1. Мотивація досягнення успіху. Це спрямованість юнака на досягнення цілей, вирішення поставлених завдань. Такі юнаки сприймають завдання як стимул до руху вперед, до розвитку. Їх реакція на труднощі – оптимізм і енергія. Однак підлітки з такою психологією схильні недооцінювати проблеми, «дивиться на світ крізь рожеві окуляри».

2. Мотивація уникнення невдач. Юнак орієнтований не на перемогу, а на уникнення ураження. У таких юнаків високий рівень тривожності. Вони сумніваються в своїх силах, не впевнені в здатності самостійно вирішувати проблеми. Юнаки цього типу працюють більше і ретельніше, але будь-яка непередбачена складність знижує ефективність їх роботи.

У кожного типу мотивації є свої переваги і свої недоліки, свої обмеження і свої крайнощі.

Так частина юнаків виявляються настільки **поглиненими найближчою метою**, що вони навіть не замислюються про ті **проблеми**, які можуть зустрітися їм на шляху, і про ті перешкоди, до подолання яких необхідно приготуватися заздалегідь. І як результат, їм доводиться на власних помилках навчатися та враховувати необхідність прогнозування та планування.

Інша крайність може проявлятися в тому, що, будучи **надто заклопотаними** тим, щоб уникнути можливих неприємностей, деякі юнаки

виявляються **надмірно паралізованими страхом**, щоб взагалі розпочати щось робити. Вони виявляються настільки захопленими **рішенням** різноманітних проблем, що, врешті-решт, просто **забувають**, навіщо вони їх вирішують.

По-перше, особистість, яка прагне чогось уникнути, робить це тому, що відчуває при цьому певний дискомфорт, а часом навіть страх або біль. Це досить сильні стимулятори, які спонукають до дії. Але **чим далі** вона іде від своєї проблеми або джерела болю і дискомфорту, тим **менш серйозними** вони починають їй здаватися. І як результат, людина, націлена на уникнення, у міру того як «загроза» починає сприйматися все більш і більш **далекою**, має справу з усе більш і більш **ослабленою мотивацією**, і це триває до тих пір, поки проблема або **загроза** не виникне **знову**.

По-друге, оскільки люди з такою спрямованістю мотивації прагнуть утекти подалі від неприємностей, дискомфорту або болю, вони майже не замислюються над тим, **в якому напрямку рухаються насправді**. Підлітки при цьому поглинені не тим, до чого прагнуть, а тим, чого вони не хочуть. Іншими словами, вони не дивляться в ту сторону, куди йдуть, бо їх погляд спрямований туди, звідки вони йдуть.

По-третє, юнаки, що користуються стратегією уникнення, змушені постійно стежити за рівнем власного занепокоєння і стресу.

Такі юнаки часто дуже болісно переживають події, що відбуваються і нерідко починають відчувати занепокоєння задовго до того, як приступають до будь-яких дій. Якщо ж вони допускають, щоб збудження досягало надто високого рівня, це може відбитися на їх здоров'ї та самопочутті.

Високий артеріальний тиск і головні болі – ось лише деякі з тих недуг, які переслідують людей, що мають звичку протягом тривалого часу накопичувати в своєму організмі напругу, перш ніж приступити до тієї або іншої дії.

Суб'єкти, мотивовані на успіх, вважають за краще для себе виконання завдання середньої або трохи вище за середній рівень завдань складності. Такі люди впевнені в успішній реалізації задуманого, їм властиві пошук інформації для судження про свої успіхи, рішучість у невизначених ситуаціях, схильність

до розумного ризику, готовність узяти на себе відповідальність, наполегливість при прагненні до мети, адекватний чи середній рівень домагань, який підвищується після успіху і знижується після невдачі. Дуже легкі завдання не приносять вище вказаній категорії людей почуття задоволення і справжнього успіху, а при виборі занадто важких завдань - велика ймовірність невдачі. При виборі ж завдань середнього рівня складності успіх і невдача мають однакову ймовірність, а результат стає максимально залежним від власних зусиль людини.

Суб'єкти зі схильністю на уникнення невдачі шукають інформацію про можливість невдачі при досягненні результату. Вони беруться за рішення як дуже легких завдань (де гарантований сто відсотковий успіх), так і рішення дуже важких (де невдача не сприймається як особистий неуспіх) завдань. Р. Бірней виділив три типи міри прояву мотивації на уникання невдачі, а саме: страх знецінення себе у власних очах, страх знецінення себе в очах оточуючих й страхи, які не стосуються «Я»-наслідків.

Психолог Р. Уайт говорить, що людина є активною тому, що відчуває потребу в ефективності своїх дій. Коли спроби реалізувати діяльність призводять до задоволення цієї потреби, виникає почуття компетентності, яке супроводжується переживанням радості і задоволення. Очевидно, що цей вид мотивації близький за змістом до мотивації.

Досягнення успіху у відповідності з мотивацією досягнення успіху, як правило, залежить не тільки від здібностей людини, але й від прагнення досягти мети діяльності, цілеспрямованої та наполегливої праці задля досягнення успіху. Людина настільки впевнена у собі, у своїх здібностях і якостях, що може ставити перед собою амбітні цілі, здатна розвиватися, багато працювати заради досягнення мети. У мотивах уникнення невдач навпаки, відкрито висловлюється бажання уникнути невдачі в якійсь дії, небажання при цьому виходити поза зону комфорту, небажання докладати зусилля взагалі до виконання важкого завдання і до роботи над собою, зокрема.

Людина, яку до діяльності спонукає мотив уникнення невдачі при перших

же труднощах кидає це невдячне заняття. Вона не хоче мати неприємностей, намагається не робити помилок під час роботи, з острахом думає, що про все це скажуть оточуючі. Із цього випливає ще одна суттєва особливість мотивів, які розглядаються нами - це вміння брати на себе відповідальність. Так, людина, яку ведуть мотиви досягнення успіху, як правило, розуміє власні помилки і причини невдач, приймаючи на себе за них відповідальність.

Таким чином, мотивація досягнення успіху в юнацькому віці має певні проблемні питання, які мають бути враховані для впровадження оптимального механізму формування мотивації досягнення успіху. Вирішення проблемних питань та врахування особливостей особистості, вікових психологічних характеристик дозволить підвищити ефективність мотивації досягнення успіху юнаків.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЩІ

2.1. Організація і методи дослідження

Професійне становлення молодшої людини під час навчання у вищому навчальному закладі є важливим етапом у її соціалізації, де провідним видом діяльності стає навчально-професійна. Професійна підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх спеціалістів охоплює надбання тієї системи цінностей, світогляду, практичного досвіду, які необхідні для ефективної професійної діяльності. Становлення студента як фахівця здійснюється у фізичному, психофізіологічному і когнітивному напрямках розвитку особистості. Варто відзначити, що цей період найсприятливіший для навчання та професійної підготовки [4, 32-33].

Динаміка професійного становлення студента змінюється впродовж усього періоду навчання. Зокрема, на першому курсі вирішується завдання адаптації до нових умов вузівського навчання. Поведінка студентів характеризується високим рівнем конформізму, відсутністю диференційованого підходу до своїх соціальних ролей. На другому курсі студенти отримують загальну підготовку, водночас формуються та розвиваються їхні запити та потреби. Процес адаптації до освітнього середовища, в цілому, завершений. Третій курс – це початок професійної спеціалізації, зміцнення інтересу до наукової роботи, як відображення подальшого розвитку й поглиблення професійних інтересів студентів. На четвертому курсі відбувається безпосереднє знайомство з роботою в клініці. Для поведінки студентів характерним є інтенсивний пошук раціональних шляхів і форм спеціальної підготовки, відбувається переоцінка студентами багатьох професійних, особистісних та життєвих цінностей. П'ятий – шостий курс – це перспектива

закінчення вищого навчального закладу формує чіткі практичні настанови на майбутню сферу діяльності [4, 33].

Завдання дослідження мотивації досягнення успіху у юнацькому віці:

- провести експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці;
- згрупувати та проаналізувати результати дослідження;
- зробити висновки;
- винайти напрями розвитку та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Нами було проведено комплексне дослідження з використанням трьох методик, згідно яких ми і робили оцінку мотивації досягнення успіхів в юнацькому віці.

Для дослідження особливостей мотивації досягнення успіхів в юнацькому віці нами було використано такі методики:

1. Методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса.

Методика оцінює силу прагнення до досягнення мети, до успіху. Студентам пропонувався ряд тверджень. При згоді з твердженням поруч з його цифровим позначенням вони ставили на бланку для відповіді знак «+» («так»), при незгоді - знак «-» («ні»).

За результатами підрахунку балів за представленою методикою виділяють такі рівні мотивації досягнення:

- від 1 до 10 балів – низький рівень мотивації до успіху;
- від 11 до 16 балів – середній рівень мотивації до успіху;
- від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації до успіху;
- понад 21 бал – дуже високий рівень мотивації до успіху.

Для високого рівня мотивації досягнення успіху характерне глибоке усвідомлення залежності свого професійного успіху від самопізнання, самоконтролю й самовдосконалення. Тут яскраво виявлені потреби, пов'язані з особистісним зростанням: підвищувати рівень майстерності й компетентності, забезпечувати собі матеріальний комфорт, розвивати свої сили й здібності. Для

них характерна наявність сили волі, самовладання, самоконтролю й відповідальності за свої дії, що неодмінно підвищує їхню успішність під час вирішення пізнавальних і професійних завдань.

Середній рівень мотивації досягнення успіху відрізняється достатньою сформованістю усіх компонентів мотивації. Особистості цього типу зазвичай активні, ініціативні. Вони свідомо прагнуть опанувати знання й навички, уміють працювати організовано й докладають зусиль для досягнення бажаного результату.

Низький рівень мотивації досягнення успіху характеризується тим, що особистісні професійно значущі якості виявляються слабо й не завжди їх можна виявити, наймовірніше, мотив характеризується через усвідомлення «потрібно». Він, як правило, пов'язаний із зовнішньою стороною процесу, орієнтований на формальний успіх, досягнення оцінного результату.

Мотивація досягнення успіху має позитивний характер. Під час такої мотивації дії людини спрямовані на те, щоб досягти конструктивних, позитивних результатів. Люди, мотивовані на успіх, ставлять перед собою головну позитивну мету, досягнення якої розглядатиметься ними як успіх. Для них властиве очікування успіху, вони впевнені в ньому. Робота у них викликає позитивні емоції.

Протилежною мотиваційною тенденцією до досягнення успіху є мотивація уникнення невдачі. Мотивація уникнення невдачі належить до негативної сфери. За такого типу мотивації людина прагне насамперед уникнути осуду, покарання. Очікування неприємних наслідків – ось що визначає її діяльність.

2. Методика діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елєрса.

Досліджуваним пропонувався перелік з 30 рядків по три слова в кожному. В кожному рядку потрібно вибрати тільки одне з трьох слів, яке найбільш точно характеризує особу, і підкреслити його. Під час опрацювання результатів виокремлюють такі рівні:

- від 2 до 10 балів – низький рівень мотивації до уникнення невдач;
- від 11 до 16 балів – середній рівень мотивації до уникнення невдач;
- від 17 до 20 балів – високий рівень мотивації до уникнення невдач;
- понад 20 балів – дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач.

Чим більша сума балів, тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач, захист

3. Тест-опитувальник «Потреба в досягненні мети» Ю.М. Орлова.

Пропонована методика являє собою тест-опитувальник, який містить 23 твердження, з якими випробуваний погоджується чи ні. Досліджуваному пропонується ряд положень, коли він згоден з твердженням, то поряд з його номером на опитувальному аркуші пишеться «так», якщо не згоден - «ні». Потреба в досягненнях (ПД) дорівнює сумі балів за відповіді «так» і «ні». Таким чином, оцінна шкала - від 0 до 23 балів. Чим більшу суму балів набирає опитуваний, тим більшою мірою у нього виражена потреба в досягненнях.

На різних етапах наукового пошуку застосовувались такі методи дослідження: теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури (для з'ясування змісту базових понять дослідження); систематизація з метою концептуалізації основних положень дослідження; емпіричні: спостереження, бесіди з юнаками.

Обробка отриманих результатів та за допомогою методів математичної обробки даних у програмах Excel. Графічне подання результатів за допомогою програми Excel.

У дослідженні брали участь 40 студентів (віком від 17 до 24 років), з них 20 осіб студенти I курсу та 20 осіб – IV курсу. Для зручності обробки результатів кожний учасник одержав свій номер і далі протягом всіх етапів експерименту фігурував під ним.

Варто відзначити, що дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці проводилося в індивідуальній формі. Кожному була викладена тема й ціль дослідження, дані опис і інструкція, надано досить часу для обмірковування.

Таким чином, використання запропонованих методик дозволить провести експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці, винайти особливості мотивації досягнення успіху студентами першого та четвертого курсу.

2.2. Експериментальне дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці

Основним психо-діагностичним інструментарієм дослідження стала методика вивчення мотивації досягнення успіху Т. Елерса, яка містить 41 судження і діагностує 4 рівні мотивації досягнення:

- низький;
- середній;
- високий;
- дуже високий.

Як було зазначено, у дослідженні брали участь 40 студентів, з них 20 осіб студенти I курсу та 20 осіб – IV курсу. Для отримання більш деталізованих даних дослідження проводилось окремо з студентами I курсу та IV курсу. Кожний студент отримав свій порядковий номер для захисту персональних даних та зручності обробки результатів дослідження.

Отже, отримані дані дослідження мотивації успіху студентів за методикою «Мотивація до успіху» Т. Елерса представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Дані дослідження мотивації успіху студентів за методикою «Мотивація до успіху» Т. Елерса

Студент	I курс		IV курс	
	Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	2	3	4	5
1	23	дуже високий	20	помірно високий
2	5	низький	9	низький

1	2	3	4	5
3	9	низький	19	помірно високий
4	15	середній	18	помірно високий
5	7	низький	21	дуже високий
6	11	середній	16	середній
7	23	дуже високий	9	низький
8	14	середній	13	середній
9	18	помірно високий	17	помірно високий
10	8	низький	19	помірно високий
11	14	середній	17	помірно високий
12	8	низький	9	низький
13	16	середній	21	дуже високий
14	11	середній	14	низький
15	19	помірно високий	24	дуже високий
16	18	помірно високий	21	дуже високий
17	12	середній	16	середній
18	8	низький	22	дуже високий
19	17	помірно високий	17	помірно високий
20	14	середній	23	дуже високий
Всього:	270	X	345	X
Середнє значення:	13,5	середній	17,25	помірно високий

Згрупуємо дані за рівнем мотивації досягнення успіху у юнацькому віці за групами дослідження в таблиці 2.3.

Групування даних за рівнем мотивації досягнення успіху

Показник	I курс		IV курс		Відхилення осіб	Відхилення питомої ваги, %
	Кількість осіб	Питома вага, %	Кількість осіб	Питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7
низький	6	30	4	20	-2	-10
середній	8	40	3	15	-5	-25
помірно високий	4	20	7	35	3	15
дуже високий	2	10	6	30	4	20
Всього	20	X	20	X	X	X

Графічно отримані дані щодо рівнів мотивації досягнення успіху досліджених представлено на рисунку 2.4

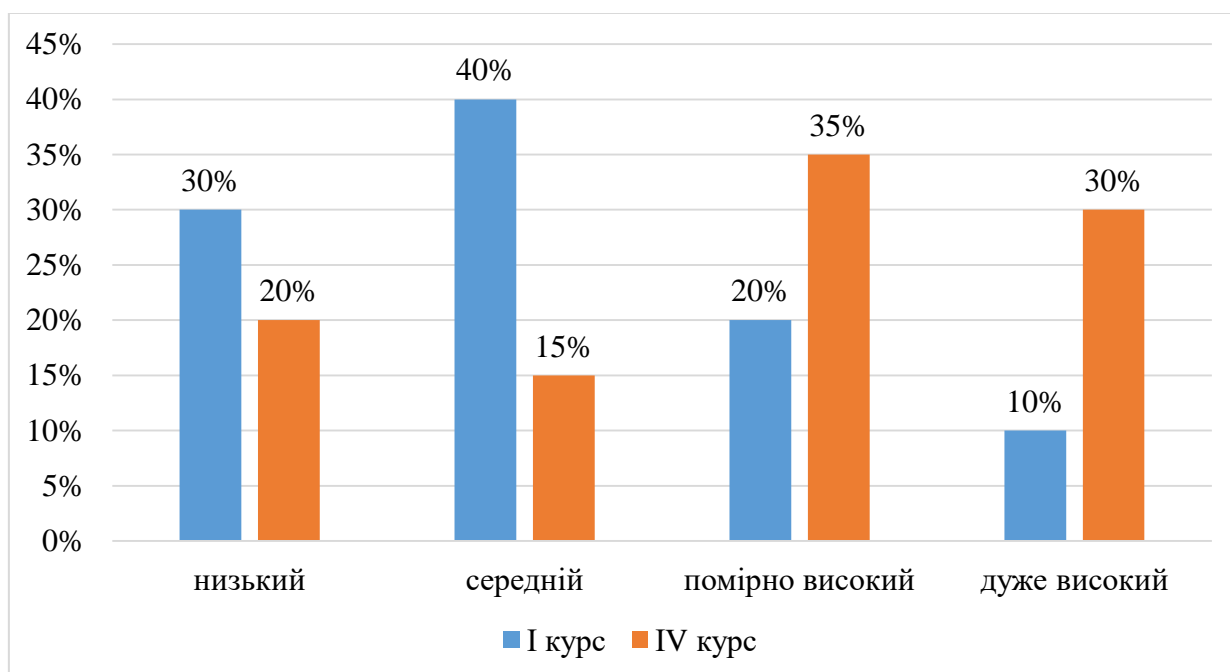

Рис. 2.4. Дані дослідження рівня мотивації досягнення успіху за опитувальником Т. Елерса

Виходячи з нашої діаграми, ми бачимо, що серед студентів першого курсу:

- 30% опитуваних мають низьку мотивацію до успіху;
- 40% студентів - середній рівень мотивації;
- 20% студентів мають помірно високий рівень мотивації до успіху;
- 10% досліджуваних мають дуже високий рівень мотивації.

Серед студентів четвертого курсу було отримано наступні дані:

- 20% опитуваних мають низьку мотивацію до успіху;
- 15% студентів - середній рівень мотивації;
- 35% студентів мають помірно високий рівень мотивації до успіху;
- 30% досліджуваних мають дуже високий рівень мотивації.

Середнє значення рівня мотивації досягнення успіху у студентів першого та четвертого курсів відрізняється, так студенти першого курсу в середньому характеризуються середнім рівнем, в той час, як студенти четвертого – помірно високим.

Мінімальним показником у студентів першого курсу було 5 балів, а максимально 23 бали. У студентів четвертого курсу мінімальним показником склав 9 балів, а максимально – 24 бали.

Ми дослідили, що за показником рівня мотивації досягнення успіху у студентів першого та четвертого курсів існують певні відмінності. У більшості респондентів спостерігаються середній та високий рівні мотивації досягнення успіху. Середній рівень мотивації досягнення виявлений у 40% студентів першого курсу та 15% студентів четвертого курсу.

Як свідчать дані рисунку 2.1 70% студентів першого курсу мають низький та середній рівень, в той час як на четвертому курсі зазначений показник склав 35%, тобто на 35% менше, що є позитивною тенденцією та свідчить про те, що на першому курсі мотивація до досягнення успіху в юнаків нижче та зростає з освоєнням матеріалу та переходу на практичні предмети. Крім того, на четвертому курсі частина студентів починає або продовжує працювати, в тому числі й за професійним спрямуванням, що також підвищує мотивацію до

успіху.

Показники за кожним членом вибірки зобразимо графічно на рисунку 2.5.

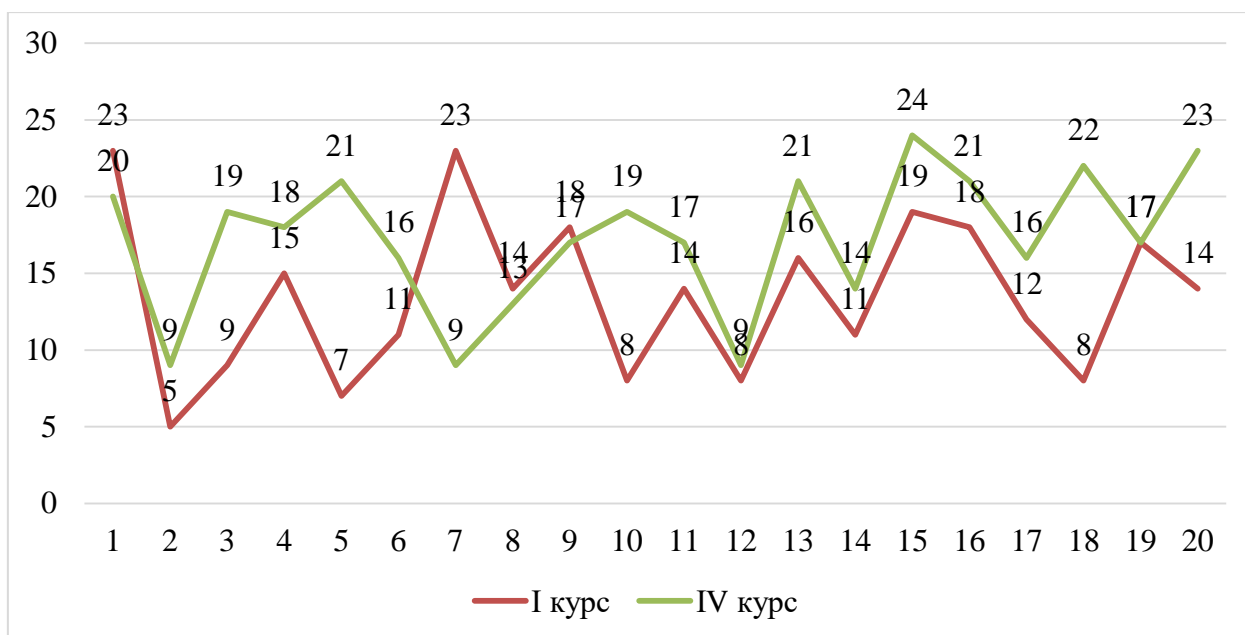

Рис. 2.5. Дані дослідження рівня мотивації досягнення успіху за опитувальником Т. Елерса за кожним студентом

Помірно високий та високий рівні мотивації успіху у студентів першого курсу склав 30% респондентів, у студентів четвертого курсу – 65% (рис. 2.6).

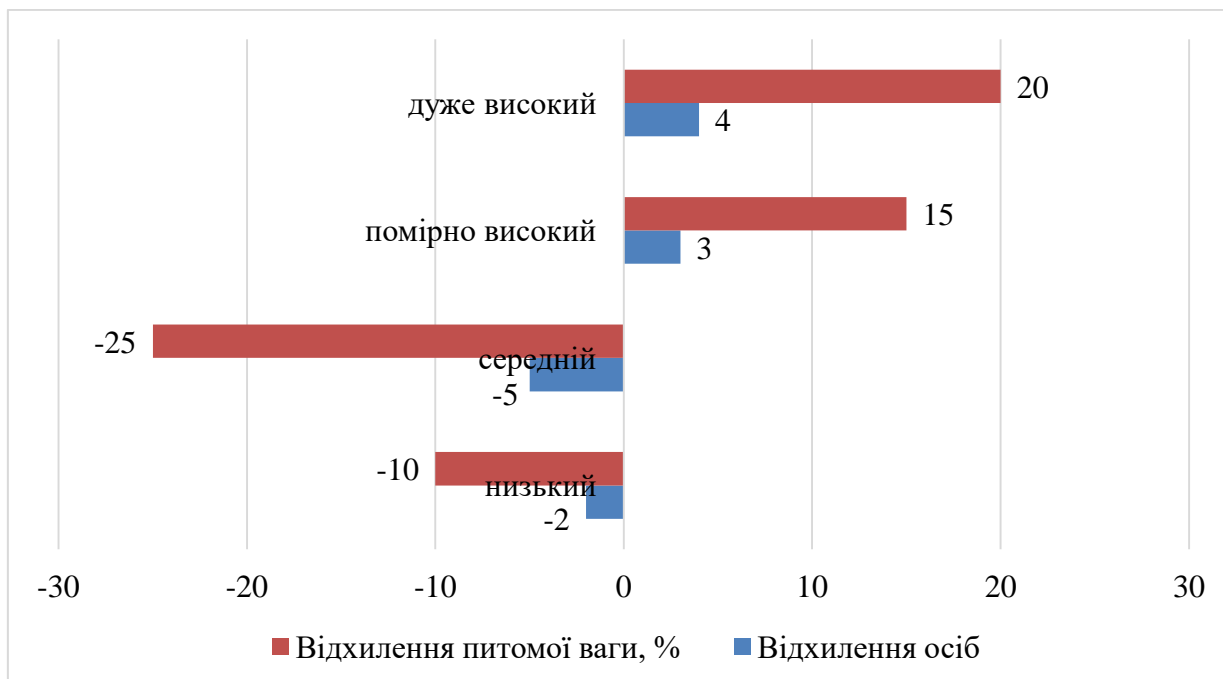

Рис.2.6. Динаміка рівнів мотивації досягнення успіху

Отже, позитивним результатом дослідження є свідчення, що на четвертому курсі збільшилася кількість студентів із помірно високим на 3 особи (15%) та дуже високим на 4 особи (20%) рівнями мотивації досягнення успіху порівняно зі студентами першого курсу, у яких показник високого рівня мотивації становив у 4 осіб (20%) та дуже високого – 2 особи (10%).

Відповідно до отриманих даних, нами було виділено предиктор мотивації досягнення успіху в юнацькому віці. Тож ми рекомендуємо поділити студентів першого та четвертого курсів на три групи.

До першої групи входять студенти з дуже високою та високою мотивацією досягнення. Їм властива активність, ініціативність, здатність долати перешкоди, наполегливість у досягненні поставлених цілей. Продуктивність навчальної діяльності у них не залежить від зовнішнього локусу контролю, а притаманне домінування внутрішніх мотивів.

До другої групи входять студенти з середнім рівнем мотивації досягнення. Для цієї групи характерними є менша ініціативність та наполегливість у досягненні мети, залежність від зовнішніх стимулів, менша орієнтація на успіх.

До третьої групи входять студенти з низьким рівнем мотивації. Психологічні ознаки для цієї групи були наступні: невпевненість у собі, відчуття дискомфорту від подолання перешкод, домінування зовнішньої мотивації над внутрішньою, орієнтованість на уникнення помилки.

Виокремлення за рекомендованими групами дозволяє розробляти заходи з підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці в залежності від особистісних характерних рис, що притаманні особами, які входять до кожної групи.

Результати проведеного нами дослідження свідчать про виявлену позитивну динаміку мотивації досягнення успіху у студентів. На четвертому курсі кількість студентів із високим та дуже високим рівнями мотивації досягнення більша, ніж на другому курсі. Це говорить про те, що на здійснення ними навчальної діяльності впливає система внутрішніх мотивів, що забезпечує

ефективне оволодіння майбутнім фахом.

На наступному етапі проводилось дослідження за методикою діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елерса. Проведені дослідження свідчать, що людина з високим рівнем захисту, тобто страхом перед нещасними випадками, частіше потрапляє в подібні неприємності, ніж ті, хто має високу мотивацію до успіху. Крім того, людина, яка боїться невдачі (високий рівень захисту) надає перевагу малому, або, навпаки, надто великому ризику, де психіка не загрожує престижу. Установка на захисну поведінку в роботі залежить від трьох факторів:

- ступеня потенційного ризику;
- переважаючої мотивації;
- досвіду невдач па роботі.

В ході дослідження було отримано наступні дані, представлені в додатку Г.

Згруповані дані за рівнем мотивації уникнення невдач у юнацькому віці за групами дослідження представлено в Додатку Д.

Графічно отримані дані щодо рівнів мотивації уникнення невдач досліджених представлено на рисунку 2.7.

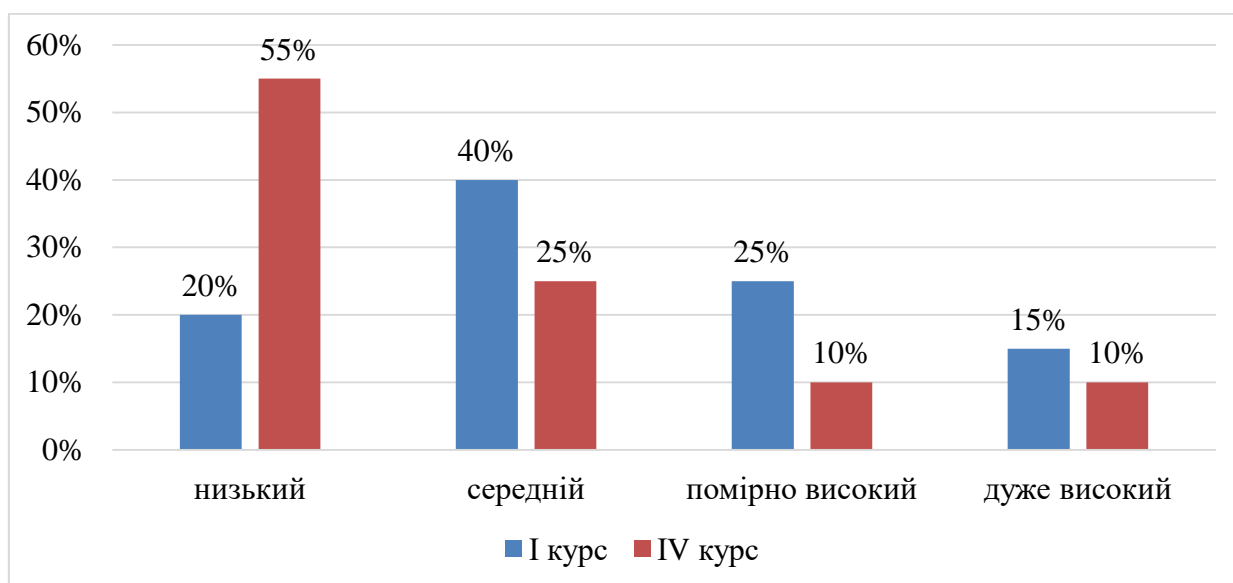

Рис. 2.7. Дані дослідження рівня мотивації уникнення невдач за опитувальником Т. Елерса

Посилюють установку на захисну поведінку дві обставини:

- коли без ризику вдається отримати бажаний результат;
- коли ризикована поведінка призводить до нещасного випадку.

Досягнення ж безпечного результату при ризикованій поведінці, навпаки, послаблює установку на захист, тобто мотивацію до уникнення невдач.

Розподіл за показниками уникнення невдач має такий вигляд у студентів першого курсу:

- низький рівень мотивації до уникнення невдач – 4 особи;
- середній рівень мотивації до уникнення невдач – 8 осіб;
- високий рівень мотивації до уникнення невдач – 5 осіб;
- дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач – 3 особи.

Середній показник у досліджуваній групі мотивації уникнення невдачі 14,15 бали, що відповідає середньому рівню уникнення невдачі. Мінімальним показником мотивації уникнення невдачі є 4 бали, а максимальним – 22 бали.

Розподіл за показниками уникнення невдач має такий вигляд у студентів четвертого курсу:

- низький рівень мотивації до уникнення невдач – 11 осіб;
- середній рівень мотивації до уникнення невдач – 5 осіб;
- високий рівень мотивації до уникнення невдач – 2 особи;
- дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач – 2 особи.

Середній показник у досліджуваній групі мотивації уникнення невдачі 9,25 бали, що відповідає низькому рівню уникнення невдачі. Мінімальним показником мотивації уникнення невдачі є 2 бали, а максимальним – 23 бали.

Показники за кожним членом вибірки зобразимо графічно на рисунку 2.8.

Домінування низького рівня уникнення невдач вказує на орієнтацію на успіх та готовність долати проблеми, що виникають на шляху його досягнення. Для того, щоб помітити загальні показники, проаналізуємо графічні зображення мотивації досягнення успіху та уникнення невдачі (рис. 2.7 та 2.8). На рисунку 2.4 помітно, що у досліджуваних першого курсу більшість має середній рівень мотивації уникнення невдачі, а саме 40%. В той час, як досліджувані четвертого

курсу демонструють стійкість МДУ (мотивація досягнення успіху), що свідчить про спрямування особистості на програмуванні на вдачах, аніж на невдачах.

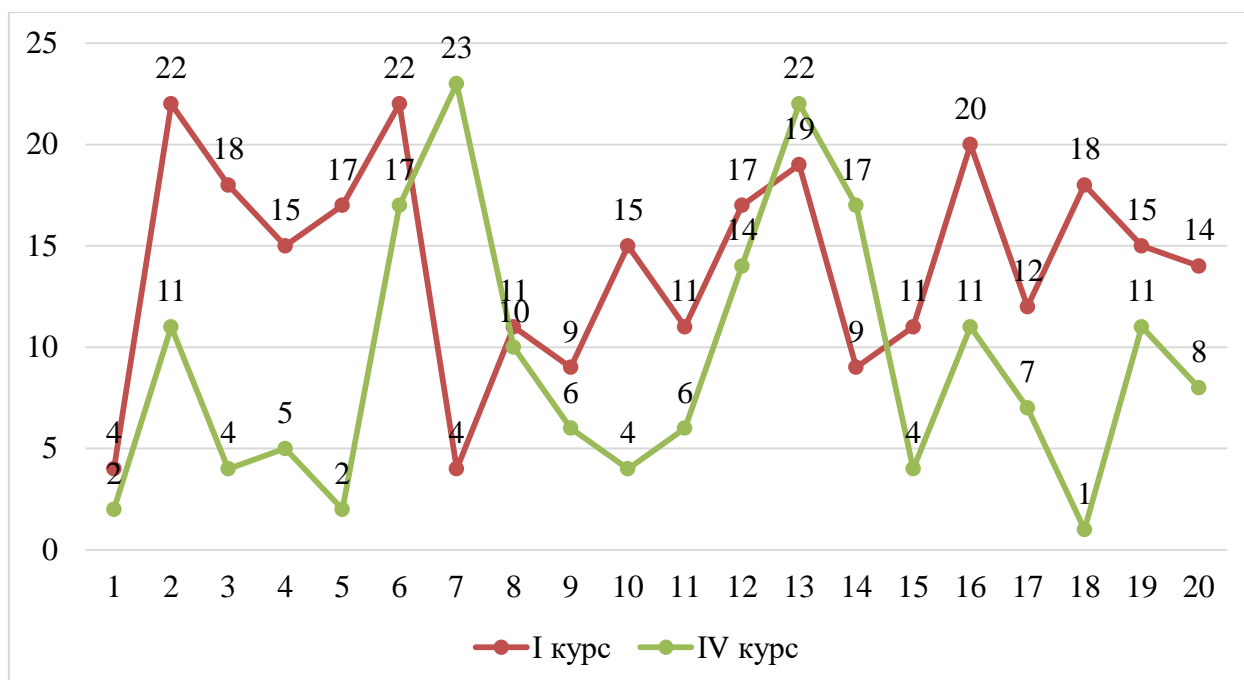

Рис. 2.8. Дані дослідження рівня мотивації уникнення невдачі за опитувальником Т. Елерса за кожним студентом

Необхідно зауважити, що перед особами, які мотивовані на досягнення успіху, які мотивовані на уникнення невдач, постає проблема адаптації до нових, змінених умов. У цьому випадку порушуються процеси планування, прийняття рішень, самоконтролю, тобто процеси саморегуляції та самоуправління, який передбачає пошук нових рішень і засобів досягнення мети.

На наступному етапі дослідження проводилась робота над тестом-опитувальником «Потреба в досягненні мети» Ю.М. Орлова. Так студентам було запропоновано ознайомитися з 23 твердженнями. Якщо підслідний погоджувався з даним твердженням, він відповідав «так», якщо не погоджувався – «Ні». Далі, відповідно до ключа методики ми обробили отримані дані. Нами було отримано наступні результати, представлені в додатку Ж. Згрупуємо дані за рівнем дослідження потреби в досягненні мети за Ю.М. Орловим в таблиці 2.4.

**Групування даних за рівнем потреби в досягненні мети за Ю.М.
Орловим**

Показник	I курс		IV курс		Відх. осіб	Відхилення питомої ваги, %
	Кількість осіб	Питома вага, %	Кількість осіб	Питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7
низька потреба в досягненнях	3	15		0	-3	-15
знижена потреба в досягненнях	3	15	2	10	-1	-5
середня потреба в досягненнях	8	40	4	20	-4	-20
підвищена потреба в досягненнях	6	30	9	45	3	15
висока потреба в досягненнях		0	5	25	5	25
Всього	20	X	20	X	X	X

Розподіл за показниками потреби в досягненні мети має такий вигляд у студентів першого курсу:

- низький рівень потреб в досягненнях мають 3 особи;
- знижений рівень потреба в досягненнях мають 3 особи;
- середній рівень потреб в досягненнях мають 8 осіб;
- підвищений рівень потреб в досягненнях мають 6 осіб;
- високий рівень потреб в досягненнях не мала жодна особа першого курсу.

Графічно отримані дані щодо рівнів мотивації уникнення невдач досліджених представлено на рисунку 2.9.

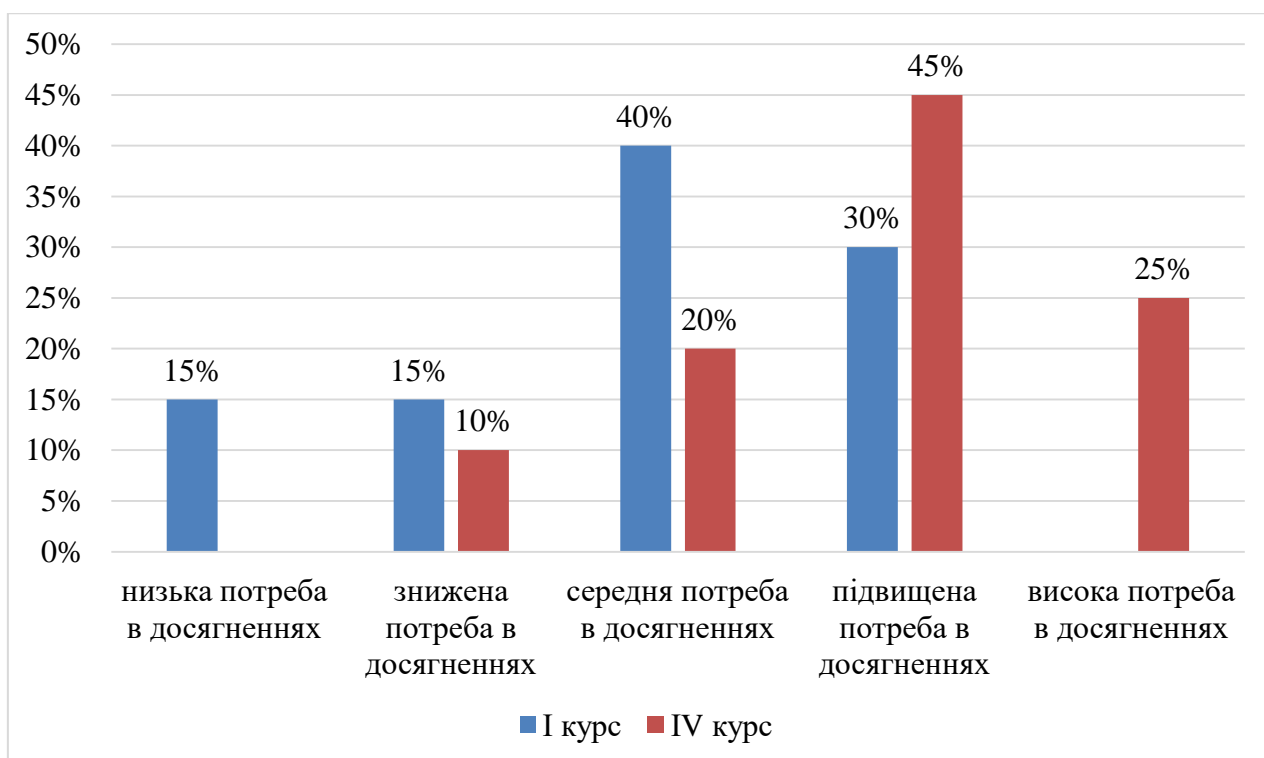

Рис. 2.9. Дані дослідження рівня потреби в досягненні мети за Ю.М. Орловим

Середній показник потреби в досягненні мети у досліджуваній групі склав 12,65 бали, що відповідає середньому рівню. Мінімальним показником потреби в досягненні мети є 3 бали, а максимальним – 18 бали.

Розподіл за показниками потреби в досягненні мети має такий вигляд у студентів четвертого курсу:

- низький рівень потреб в досягненнях не мала жодна особа;
- знижений рівень потреба в досягненнях мають 2 особи;
- середній рівень потреб в досягненнях мають 4 особи;
- підвищений рівень потреб в досягненнях мають 9 осіб;
- високий рівень потреб в досягненнях мають 5 осіб.

Середній показник потреби в досягненні мети у досліджуваній групі склав 16,35 бали, що відповідає підвищеній потребі в досягненні мети. Мінімальним показником потреби в досягненні мети є 8 балів, а максимальним – 22 бали.

Отже, ми бачимо, що серед студентів першого курсу 15% мали низький

рівень потреби в досягненнях, серед студентів четвертого курсу не було виявлено тих, хто має низьку потребу в досягненнях. На жаль, є 15% студентів першого та 10% студентів четвертого курсів тих, хто має знижену потребу в досягненнях, проте було виявлено гарні показники на наступних рівнях: середня потреба в досягненнях - 40% опитуваних серед студентів першого курсу та 20% студенти четвертого курсу, підвищена потреба в досягненнях - 30% опитуваних серед студентів першого курсу та 45% студенти четвертого курсу, висока потреба в досягненнях - 0% опитуваних серед студентів першого курсу та 25% студенти четвертого курсу.

Ми можемо говорити про те, що серед опитаних нами студентів переважна кількість тих, хто наполегливий в досягненні своєї мети, вони постійно прагнуть зробити щось нове і краще, вдосконалюючи свої навички. Студенти швидко захоплюються своєю роботою, навчанням і прагнуть пережити задоволення від свого успіху, вони прагнуть знаходити нові прийоми роботи. В них відсутній дух суперництва, тому що вони керуються бажанням, щоб інші, разом з ними, також пережили успіх та досягнення результату. Вони готові отримувати допомогу від інших та надавати свою допомогу під час вирішення складних задач, щоб спільно з іншими відчувати радість успіху.

В рамках експерименту було обрано 5 юнаків першого курсу та 5 юнаків четвертого курсу із низьким та середнім рівнем мотивації досягнення успіху, з якими проводилась програма психологічної корекції формування мотивації досягнення успіху у юнаків за методикою Л.А. Філоненко.

Реалізація зазначеної програми дозволяє здійснити навчання навичкам самопізнання про мотивацію досягнення успіху, розвинути уявлення про потреби і мотиви людей, формуванню цілепокладання і оволодіння технологіями досягнення цілей, здатності аналізувати причини своїх невдач.

Участь у програмі психологічної корекції мотивації досягнення успіху допомагає:

- юнакам із порушеннями соціалізації вчитися створювати атмосферу довіри, відвертості;

- критично мислити, висловлювати власну позицію, максимально мобілізуючи свої інтелектуальні й риторичні здібності;
- приймати відповідальні рішення;
- проявляти повагу, чесність і толерантність до інших;
- уміти визнавати власну хибу, невиправданий ризик, помилковість суджень без образ;
- отримувати позитивну мотивацію до успіху;
- вирішувати конфлікти; протидіяти тиску зовні, шкідливим звичкам;
- намагаються відповідно (правильно) поводитися у різних життєвих ситуаціях;
- випрацьовувати навички соціально-позитивної поведінки [43, 342].

Розроблена програма розрахована на учасників віком від 14 років, що складається з 6 занять, кожне з яких триває 45 хвилин, за винятком першого і останнього, тривалість яких становить 60 хвилин. Заняття проводились 1-2 рази на тиждень. Кожне заняття починалось з вітання і закінчувалось підведенням підсумків.

Завдання програми:

- сформувати в учасників уявлення про потреби і мотиви людей;
- домогтися засвоєння учасниками знань про мотивацію досягнення успіху, формуванні і підвищенні мотивації досягнення успіху;
- навчити здатності ставити перед собою адекватні цілі, формуванню визначення мети й оволодіння технологіями досягнення мети;
- розвинути стійке прагнення до досягнення поставленої мети і вміння аналізувати причини своїх невдач;
- практично використовувати психолого-педагогічні рекомендації щодо формування мотивації досягнення успіху в повсякденній діяльності [43, 333].

На початок експерименту обрані студенти мали наступні показники рівнів досягнення успіху, потреби в них та уникнення невдач, представлені в таблиці 2.5.

Дані студентів, що приймали участь в експерименті до його початку

Студент	Мотивація досягнення (за Елерсом)		Мотивація уникнення невдач (за Елерсом)		Потреба в досягненні мети (за Орловим)	
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	2	3	4	5	6	7
I курс						
2	5	низький	22	дуже високий	6	низька потреба в досягненнях
3	9	низький	18	високий	8	знижена потреба в досягненнях
5	7	низький	17	високий	9	знижена потреба в досягненнях
10	8	низький	15	середній	9	знижена потреба в досягненнях
12	8	низький	17	високий	6	низька потреба в досягненнях
IV курс						
2	9	низький	6	низький	14	середня потреба в досягненнях
7	9	низький	17	високий	16	підвищена потреба в досягненнях
8	13	середній	4	низький	21	висока потреба в досягненнях
12	9	низький	11	середній	17	підвищена потреба в досягненнях
14	14	низький	185	X	321	X

Представлені дані в таблиці 2.5 свідчать, що було обрано студентів з низьким рівнем мотивації досягнення успіху.

З обраними студентами проводилась корекційна робота за розробленою програмою. Корекційна робота проводилась протягом 2 місяців за наведеною програмою.

Структура занять:

1. Ритуал вітання дозволяє об'єднувати учасників, створювати атмосферу групової довіри і прийняття.

2. Розминка - вплив на емоційний стан учасників, рівень їх активності. Розминка виконує важливу функцію налаштування на продуктивну групову діяльність.

3. Основний зміст заняття - сукупність лекцій, функціональних вправ і технік.

4. Рефлексія заняття передбачає учасниками дві оцінки заняття: емоційну (сподобалося / не сподобалося) і смислове (чому це важливо для кожного конкретно, навіщо і чому ми навчилися, що стало в нагоді найбільше).

5. Підведення підсумків.

6. Ритуал прощання - смислове завершення занять [43, 334].

Зміст програми включав в себе декілька блоків та занять, які були сформовано відповідно до мети, яка має була досягатися на певному етапі тренінгу:

Заняття 1. «Знайомство»

Заняття 2. «Потреби і мотиви».

Заняття 3. «Технології цілепокладання та досягнення цілей в юнацькому віці».

Заняття 4. «Формування мотивації досягнення успіху».

Заняття 5. «Запоруки нашого успіху».

Заняття 6. «Підведення підсумків. Визначення успішності тренінгу» [43, 334].

Після проведення експерименту було отримано наступні дані студентів (табл. 2.6).

Дані студентів, що приймали участь в експерименті до його початку

Студент	Мотивація досягнення (за Елерсом)		Мотивація уникнення невдач (за Елерсом)		Потреба в досягненні мети (за Орловим)	
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень
I курс						
2	5	низький	17	високий	9	знижена потреба в досягненнях
3	10	середній	18	високий	8	знижена потреба в досягненнях
5	7	низький	17	високий	9	знижена потреба в досягненнях
10	8	низький	15	середній	9	знижена потреба в досягненнях
12	13	середній	14	середній	11	середня потреба в досягненнях
IV курс						
2	10	середній	11	середній	21	висока потреба в досягненнях
7	9	низький	17	високий	17	підвищена потреба в досягненнях
8	13	середній	4	низький	21	висока потреба в досягненнях
12	10	середній	15	середній	18	підвищена потреба в досягненнях
14	14	низький	185	X	321	X

Представлені дані в таблиці 2.5 свідчать, що показники мотивації студентів до досягнення ними успіху значно зросли, що підтверджує ефективність обраної методики.

Таким чином, дослідження показало, що більшість студентів четвертого курсу мотивована на досягнення успіху, їм характерні: чітка постановка позитивних цілей діяльності й активне послідовне прагнення до їх досягнення, упевненість у своїх можливостях, адекватна самооцінка. Вони віддають перевагу завданням середньої складності, а під час невдач вони мобілізують свої сили й підвищують активність. В той час, як більшість студентів першого курсу, навпаки мають середній рівень мотивації на досягнення успіху, їм

характерні: невпевненість у своїх можливостях, відсутність зацікавленості, занижена самооцінка.

2.3. Результати дослідження

Дослідження проводилося серед студентів I та IV курсів. Обсяг досліджуваної вибірки склав 40 осіб, з них 20 – студенти першого курсу; та 20 – студенти четвертого курсу. Для дослідження мотивації досягнень були застосовані «Опитувальник потреби в досягненнях Ю.М. Орлова», «Методика діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елерса» та методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса. Для обчислення отриманих результатів було використано t-критерій Стьюдента.

Результати дослідження наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати розрахунку t-критерію Стьюдента за показниками мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач

Методика	Середнє значення, I курс	Середнє значення, IV курс	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень значущості p
1	2	3	4	5
Мотивація досягнення (за Елерсом)	13,5	17,25	0,020045	0,05
Мотивація уникнення невдач (за Елерсом)	14,15	9,25	0,012542	0,05
Потреба в досягненні мети (за Орловим)	12,65	16,35	0,004980	0,05

Отже, можна зробити висновок, що за представленими методиками є статистично достовірні відмінності між студентами I та IV курсів.

Аналіз результатів дослідження свідчить, що мотиваційні феномени є одним з визначальних внутрішніх факторів, які впливають на прагнення людини досягати успіху в діяльності, конструктивно вирішувати навчальні

проблеми, що виникають у житті студентів у ситуаціях професійних змін.

Стійкість до невдач також може істотно залежати від позитивного досвіду подолання складних ситуацій. Недостатньо сформовані і недостатньо зрілі мотиваційні утворення закріплюють індивідуальну здатність до неконструктивного вирішення навчальних (у проекції – майбутніх професійних) та особистісних труднощів.

Професійно орієнтовані студенти з вибірковою спрямованістю на досягнення успіху в навчальній та майбутній професійній діяльності впевнені в собі та в успіху своєї справи, мають велику стійкість у подоланні труднощів. Студенти з мотивацією на уникнення невдачі мають переважно низькі потреби в досягненнях, мотиваційне настановлення на уникнення успіху.

У ході проведеного дослідження було виявлено, що в опитаних нами студентів I курсу домінує мотивація уникнення невдач. Студенти, мотивовані на уникнення невдачі виявляють невпевненість у собі і не вірять у можливість добитися успіху, бояться критики. З роботою, особливо з такою, яка має можливість невдачі, у них зазвичай пов'язані негативні емоційні переживання. Ці люди нерідко характеризуються неадекватністю професійного самовизначення, вважаючи за краще для себе або дуже легкі, або дуже складні професії. Тобто, люди, орієнтовані на невдачу, прагнуть уникати завдань, які вони не можуть вирішити з першого разу. Цей тривожний факт спонукає замислитися про раціональний педагогічний супровід навчального процесу з метою професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця. У зв'язку із цим нагальною стає проблема формування в молоді здатностей бачити і правильно оцінювати свої вчинки, відносини та якості, що мають визначальне значення для максимальної реалізації їхніх можливостей.

В той же час студенти IV курсу навпаки вмотивовані на успіх та мають високу потребу у досягненні мети. Отримані данні показують нам, що юнаки, що сильно орієнтовані на успіх, надають перевагу середньому рівню ризику. Ті, хто боїться невдач, надає перевагу маленькому або, навпаки, занадто високому рівню ризику. Чим вища мотивація юнака до успіху - досягнення мети, тим

нижче готовність до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає також на надію на успіх: під час сильної мотивації до успіху, надія на успіх зазвичай більш низька, ніж під час слабкої мотивації до успіху. До того ж людям, що мотивовані на успіх та які мають дуже великі надії на нього, притаманне уникнення високого ризику. Ті, хто сильно мотивовані на успіх та мають високу готовність до ризику, рідко потрапляють в нещасні випадки, ніж ті, які мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до втікання від невдач. І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (орієнтація на захист), то це не дає розвиватися мотиву до успіху - до досягнення мети.

До факторів, що впливають на мотивацію досягнення, належать статус, прагнення до досконалості, оптимальне співвідношення заохочень і покарань, правильно поставлені цілі, установка на досягнення, честолюбство в його позитивному значенні, сприятливий соціально-психологічний клімат, усвідомлення своєї корисності, спільне прийняття рішень, прийняття рішень стосовно відпочинку, робочого графіка повинні узгоджуватися та оптимізуватися відповідно до запитів фірми.

Виокремлюють такі основні компоненти мотивації досягнення, як потреба в досягненні успіху, очікування успіху, похвала (схвалення), позитивний емоційний стан, потреба в уникненні неуспіху.

На основі досліджень очевидно, що серед студентів IV курсу домінує високий рівень мотивації успіху. Існує суттєва відмінність у рівні мотивації досягнення серед чоловіків та жінок. У чоловіків помітне стійке домінування помірно високої і дуже високої мотивації досягнень. Натомість у жінок помітно різке коливання мотивації досягнення від дуже низького до дуже високого. Можна зробити висновок, що в жінок ще недостатньо визначені та стійко сформовані мотиваційні тенденції порівняно з чоловічою вибіркою.

Мотивація досягнення – це прагнення досягти успіху у визначеному виді діяльності, проте вона є не тільки мотивом досягнення, але і ситуативним фактором. Формування мотивації досягнення успіху студентів дає їм змогу

ефективно самореалізовуватися через оптимальні стратегії поведінки, розвиваючи аксіологічний, компетентнісний, особистісний, поведінковий, рефлексивний, комунікативний та емоційно-вольовий компоненти власної особистості в цілому та як професіонала.

Одним з суб'єктивних критеріїв, що підтверджує отримані дані в ході дослідження є аналіз їхньої поведінки під час навчання. Так студенти першого курсу з нетерпінням чекали на закінчення заняття, в той час як студенти четвертого курсу навпаки часто затримувались у відділеннях, як правило, розходились пізніше, обговорюючи отримані знання і досвід. Іншим суб'єктивним критерієм можна також вважати те, що деякі студенти, з першого курсу, протягом циклу навчання намагались не виконувати домашні завдання, а вирішувати їх на перервах, в той час як більшість студентів четвертого курсу приходили із виконаним домашнім завданням.

Крім того, студенти четвертого курсу, як правило, вже були обізнані у суті матеріалів, що подавались на заняттях, тобто цікавились цим питанням раніше. В той час, як студенти першого курсу складніше засвоювали теоретичний матеріал.

Наступним об'єктивним критерієм можна вважати той факт, що кількість пропущених академічних годин у студентів четвертого курсу була практично на 20 % нижчою. Це пояснювалося більшим інтересом до занять з їхнього боку.

Також варто підкреслити, що успішність у навчанні загалом була вищою також у студентів четвертого курсу, де середній поточний бал був вищим.

Відзначимо, що студенти, старші за віком, мають більше прагнення досягнути поставленої мети, також ця закономірність частіше зустрічається серед обстежених чоловічої статі, ніж жіночої, що можливо пояснити життєвим досвідом та біологічною роллю. У бесіді зі студентами нами отримані додаткові факти, що вказують на те, яким чином в юності можуть змінюватися мотив і мотивація досягнення успіхів, наприклад, що в юнацькому віці змінюються як сила потреби досягнення успіхів, так і її структура відповідної потреби та мотивації досягнення в цілому.

Встановлено також, що існують певні міжстатеві відмінності в структурі і динаміці змін мотиву і мотивації досягнення успіхів в юнацькому віці. У юнацькому віці може відбуватися внутрішня, структурна перебудова потреби досягнення успіхів, яка виявляється в тому, що до успіхів в одних видах діяльності починають прагнути сильніше, ніж до успіхів в інших видах діяльності. Протягом навчання у ВНЗ прагнення до досягнення успіхів у сфері професійної діяльності у студентів посилюватиметься швидше, ніж прагнення до досягнення успіхів в інших видах діяльності. Обстежені в першу чергу прагнитимуть до досягнення успіхів в тих видах діяльності, до яких у них, на їх думку, є здібності. Відмічена внутрішня диференціація потреби досягнення успіхів з віком збільшуватиметься.

Узагальнені результати дослідження свідчать про те, що збільшення студентів з високою та дуже високою мотивацією досягнення на четвертому курсі відбувається тому, що зовнішні фактори втрачають свою значущість у мотиваційній структурі майбутніх професіоналів і починають переважати внутрішні мотиви.

Таким чином, відповідно до кількісних даних проведеного нами дослідження в більшості осіб переважає готовність до ризику і тільки незначний відсоток осіб можна назвати «обережними». Цей факт може пояснюватися як і домінуванням мотивації досягнення успіху, так і гендерним фактором у досліджуваній групі. Існує суттєва відмінність у рівні мотивації досягнення серед чоловіків та жінок. У чоловіків, на противагу жінкам, помітне стійке домінування помірно високої і дуже високої мотивації досягнень.

2.4. Напрями розвитку та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці

Зниження мотивації досягнення успіху у юнацькому віці, як правило, обумовлене труднощами в навчанні, засвоєнні інформації, тож постає задача полегшити подання матеріалу та зацікавити студентів в освоєнні професії та

досягненні успіху.

Для розвитку мотивації досягнення успіху у юнацькому віці повинно створюватися розвиваюче освітнє середовище з використанням інноваційних методів навчання, які сприяють усвідомленню студентами важливості знань і практичних навичок для успішного оволодіння ними майбутньою професійною діяльністю, розвитку мислення. Заслуговує на увагу застосування такого інноваційного методу, як практичне навчання, яке також є одним із факторів ефективної мотивації досягнення успіху студентів в оволодінні майбутнім фахом. Центр практичного навчання сприятиме засвоєнню знань та відпрацюванню різних навичок майбутніх спеціалістів завдяки використанню практичного досвіду особи, що проводить практичне навчання. Тобто мова йде про кураторство, а саме кожний студент має на практичному рівні побачити посадові обов'язки, з якими він стикатиметься на місці роботи. Тож рекомендуємо, кожному вищому навчальному закладу відкривати практичні центри на базі ВУЗу, де студенти зможуть отримати практичні знання.

Так для студентів-психологів в практичному центрі рекомендуємо відкрити групи психологічного спрямування та особисті консультації, які безкоштовно відвідуватимуть люди, які не мають коштів на платні консультації, але згодні, що під час бесіди буде присутній студент.

Практичні методи навчання дозволяють майбутньому спеціалісту здобувати клінічний досвід без ризику для пацієнта (психологи, логопеди та інші) або підприємства (бухгалтери, економісти та інші), не обмежувати кількість повторів при відпрацюванні практичної навички, реалізувати професійні навички і вміння відповідно до встановленого щодо даних умов алгоритму. Залученість студентів до активної науково-дослідної діяльності формує у них навички самостійної роботи та планування своєї діяльності, заохочує до самоосвіти як у професійному, так і в особистісному аспекті. Все це сприятиме підвищенню мотивації досягнення успіху.

Нами сформульовані такі висновки:

– існує необхідність відтворити базу навчальних посібників, включно з

електронними варіантами, для студентів, розробляти адаптивні посібники в електронному форматі, що дозволили б за допомогою гаджетів весело вивчати матеріали;

– у вищих навчальних закладах України необхідно суттєво переробити навчальний план викладання студентам теоретичної інформації відповідно до практичних вимог їхньої майбутньої спеціальності;

– найдоцільнішим та корисним є проведення практичних занять безпосередньо у потенційних місцях роботи;

– треба зробити акцент на практичних заняттях;

– на етапі відбору до професійного навчання треба звертати увагу на психологічні особливості абітурієнта, майбутнього фахівця та його особливості, що не відповідають даному шляху соціального становлення, чи навпаки, здібності і прагнення, які допоможуть у засвоєнні обраної спеціальності, можливо, цей відбір краще попередньо проводити ще на рівні шкільних психологів.

Графічно розроблена модель підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці представлена на рисунку 2.10.

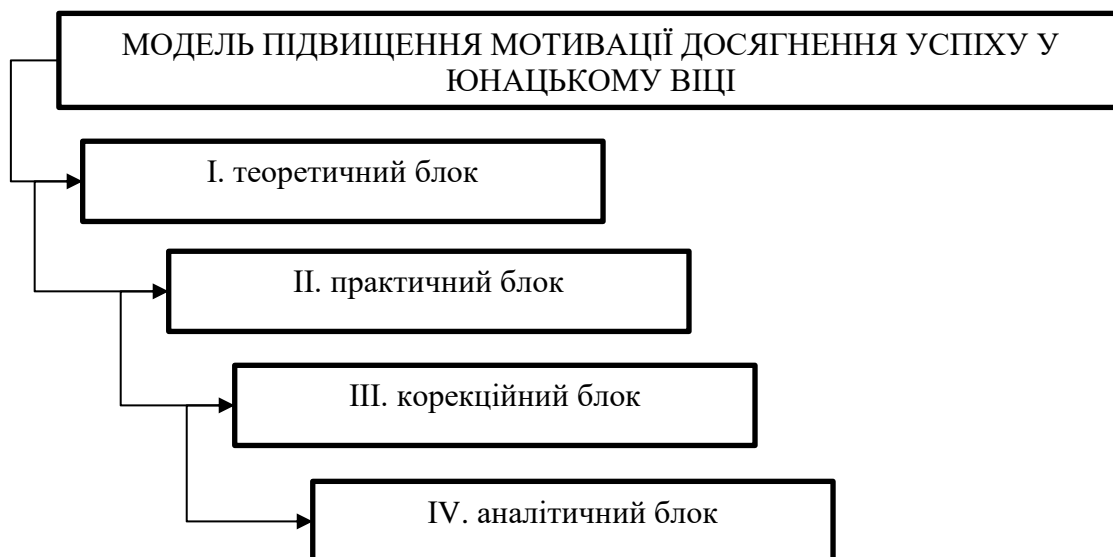

Рис. 2.10. Модель підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці

Для формування мотивації досягнення успіху у юнаків з порушеною соціалізацією рекомендуємо наступну модель, що буде включати такі блоки:

- теоретичний;
- практичний;
- корекційний;
- аналітичний.

Метою теоретичного блоку буде теоретичне обґрунтування проблеми психолого-педагогічної корекції мотивації досягнення успіху у студента, що потребує ресоціалізації. Мають бути чітко підібрані методики для проведення констатувального експерименту з урахуванням вікових характеристик і теми дослідження.

Діагностичний блок має включати проведення констатувального етапу дослідження проблеми мотивації досягнення успіху в юнаків. Для вивчення даної проблеми мають проводитись дослідження за наступними методиками: методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса; методика діагностики ступеню готовності до ризику Шуберта; методика визначення потреби в досягненні мети за Орловим.

Проведені методики дозволять виявити рівні мотивації до успіху, потреби в ньому, рівень мотивації до уникнення невдач і ступеня готовності до ризику. Потім отримані результати мають бути оброблені, виражені у вигляді діаграм і зведені в загальні таблиці.

Метою корекційного блоку має стати проведення програми психологічної корекції мотивації досягнення успіху в юнаків. Для досягнення цієї мети в програмі мають включатися такі завдання: розвинути стійкі бажання і вміння в самостійному ставленні цілей діяльності, розвинути стійке прагнення до досягнення самостійно поставленої мети, навчити вмінню і бажанню вибирати середні або трохи вище середнього за складністю виконання завдання.

На корекційному етапі варто врахувати, що велика кількість юнаків з низькою мотивацією до успіху має високий рівень прокрастинації. Юнаки з

високою прокрастинацією, після отримання завдання, чекають натхнення для роботи і починають працювати ближче до завершення термінів виконання. Коли потрібно прийняти рішення, завжди довго вагаються, нервують. Зробивши вибір, потім довго сумніваються, чи обрали вони те, що потрібно. Перед важливим дзвінком довго збираються з думками. Часто, виконуючи роботу з чітко визначеними термінами, відволікаються на що-небудь інше, а потім роблять все одним кидком, але з втратою якості. Зазвичай у них не вистачає часу для виконання завдання, але не завжди можуть згадати на що витратили відведений час. Легко відволікаються на зовнішні подразники. Постійно виявляють, що задумались про сторонні речі, які не стосуються справи. Планують справи, але не виконують їх. Значних гендерних відмінностей прояву прокрастинації аналіз результатів дослідження не виявив, отже можна припускати, що прояви прокрастинації найбільше обумовлені особистісними особливостями, ніж гендерною приналежністю. Дослідження рівня прокрастинації у студентів і працюючих виявили, що високі значення прокрастинації отримали студенти, тоді як жоден працюючий юнак не потрапив у дану категорію.

Поміж універсальних причин, які викликають прокрастинацію на всіх етапах онтогенезу, до детермінант академічної прокрастинації в студентів можна віднести: особливості зовнішнього середовища (велика кількість і доступність розваг різного роду, звабливому впливу яких юнаки та дівчата не можуть протистояти, через що навчальна діяльність відходить на другий план); особистісна незрілість (незавершений процес сепарації від батьків і впевненість в тому, що вони вирішать проблеми, зокрема, і з невстиганням в навчанні); несформованість навчальних навичок за роки навчання в школі (наприклад, пошук та систематизація інформації, складання опорних конспектів, ефективно розподілення часу для навчальних завдань та ін.); надмірна зосередженість на романтичних стосунках з представником протилежної статі на шкоду навчально-професійній діяльності. Значну увагу такі студенти відводять отриманню задоволення або уникнення неприємних відчуттів в сьогодні,

вони не схильні планувати свої дії, а розраховують на те, що зможуть зімпровізувати, вирішити проблему на ходу, не заперечуючи можливості збрехати або порушити правила.

Також студенти-прокрастинатори здебільшого орієнтовані на негативне минуле і фаталістичне сьогодення. Внаслідок цього молодим людям здається, що вони не тільки не можуть ініціювати, але і контролювати певні (зокрема, пов'язані з навчальною життям) події, що відбуваються в сьогоденні. Такий негативний досвід закріплюється у студентів з семестру в семестр, і в подальшому також може впливати на відтермінування моменту початку виконання роботи. Значно менше студенти з високим рівнем прокрастинації орієнтовані на майбутнє, рідше планують свою діяльність. Отже, тимчасова перспектива студентів з високим рівнем прокрастинації має свої особливості, що виражаються в спрямованості на даний момент життя, збільшенні частки негативного ставлення до минулого, в сприйнятті сьогодення як неконтрольованого і залежного від інших, в недостатньому плануванні свого майбутнього.

Ймовірно, відкладаючи необхідні справи, людина занурюється в переживання своєї невдачі, що не дає їй в повній мірі насолоджуватися тими справами, які вона робить замість необхідних. Один з найбільш впливових ситуативних чинників прокрастинації - наявність зовнішньої оцінки виконання завдання. Ситуація оцінювання призводить до підвищення тривожності, викликаної страхом невдачі, і суб'єкт відкладає виконання завдання, яке загрожує болючими переживаннями. Невдача розглядається в широкому плані - для суб'єкта вона означає брак здібностей в цілому, крах надій на професійну і особистісну самореалізацію. Нерідко прокрастинатори вважають, що ставлення оточуючих безпосередньо залежить від їх досягнень в роботі чи навчанні. Прокрастинація дозволяє суб'єкту уникнути прямої оцінки його здібностей: через «вимушене» виконання завдання в стислі терміни. Поразка без боротьби для них, очевидно, не настільки жахлива, ніж провал реальної спроби [40, 194].

Методи, що мають застосовуватись для досягнення мети: міні-лекції,

психо-гімнастики, вправи-релаксації, рольові ігри, аутотренінги.

Наступним етапом має стати аналітичний блок, метою якого є порівняння і аналіз отриманих результатів після проведення програми психолого-педагогічної корекції; довести ефективність проведеного заняття.

Таким чином, розвиток та підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці за розробленою схемою дозволить юнакам підвищити свою потребу у досягненні успіху, зменшити концентрація на невдачах, підвищити впевненість в собі та самооцінку студентів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження проводилось у декількох напрямках, було визначено теоретико-методологічні дані щодо особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці. Було проведено дослідження та експеримент за визначеною темою. Можна зробити наступні висновки:

– мотивація досягнення успіху - це структурне утворення, мотив якого – досягнення успіху і уникнення невдачі, що складаються з таких компонентів: потреба досягнення мети та її антиципація, інструментальна активність, афективний стан, результат діяльності і ставлення до цього оточуючих;

– психологічні аспекти розвитку особистості в юнацькому віці мають певні особливості, які значно впливають на формування мотивації юнака. Характерною рисою розвитку особистості в ранньому юнацькому віці є вироблення її світогляду, тобто системи поглядів на світ, суспільне життя, його минуле і майбутнє, на мораль, науку, мистецтво, на людину і сенс її життя. Світогляд, становлячись, регулює взаємини юнаків та дівчат, впливає на формування їх ціннісних орієнтацій, на поведінку, ставлення до людей і проектування свого майбутнього;

– мотивація досягнення успіху формується за умови, коли юнак потрапляє у ситуацію успіху, і цей досвід закріплюється, але у конкурентному споживацькому середовищі обдарована дитина не має можливості відчувати успіх, не змінюючи власні моральні принципи. Розвиток мотивації досягнення успіху в обдарованих дітей можливий лише у колективі, де основоположними принципами є співробітництво, а не конкуренція, гуманізм, а не ефективність;

– мотивація досягнення успіху в юнацькому віці має певні проблемні питання, які мають бути враховані для впровадження оптимального механізму формування мотивації досягнення успіху. Вирішення проблемних питань та врахування особливостей особистості, вікових психологічних характеристик дозволить підвищити ефективність мотивації досягнення успіху юнаків;

– для дослідження особливостей мотивації досягнення успіхів в юнацькому віці нами було використано такі методики: методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса; методика діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елерса; тест-опитувальник «Потреба в досягненні мети» Ю.М. Орлова; У дослідженні брали участь 40 студентів (віком від 17 до 24 років), з них 20 осіб студенти I курсу та 20 осіб – IV курсу. Для зручності обробки результатів кожний учасник одержав свій номер і далі протягом всіх етапів експерименту фігурував під ним;

– за показником рівня мотивації досягнення успіху у студентів першого та четвертого курсів існують певні відмінності. У більшості респондентів спостерігаються середній та високий рівні мотивації досягнення успіху. Середній рівень мотивації досягнення виявлений у 40% студентів першого курсу та 15% студентів четвертого курсу;

– позитивним результатом дослідження є свідчення, що на четвертому курсі збільшилася кількість студентів із помірно високим на 3 особи (15%) та дуже високим на 4 особи (20%) рівнями мотивації досягнення успіху порівняно зі студентами першого курсу, у яких показник високого рівня мотивації становив у 4 осіб (20%) та дуже високого – 2 особи (10%);

– домінування низького рівня уникнення невдач вказує на орієнтацію на успіх та готовність долати проблеми, що виникають на шляху його досягнення. Для того, щоб помітити загальні показники, проаналізуємо графічні зображення мотивації досягнення успіху та уникнення невдачі (рис. 2.4 та 2.5). У досліджуваних першого курсу більшість має середній рівень мотивації уникнення невдачі, а саме 40%. В той час, як досліджувані четвертого курсу демонструють стійкість МДУ (мотивація досягнення успіху), що свідчить про спрямування особистості на програмуванні на вдачах, аніж на невдачах;

– серед студентів першого курсу 15% мали низький рівень потреби в досягненнях, серед студентів четвертого курсу не було виявлено тих, хто має низьку потребу в досягненнях. На жаль є 15% студентів першого та 10% студентів четвертого курсів тих, хто має знижену потребу в досягненнях, проте

було виявлено гарні показники на наступних рівнях: середня потреба в досягненнях - 40% опитуваних серед студентів першого курсу та 20% студенти четвертого курсу, підвищена потреба в досягненнях - 30% опитуваних серед студентів першого курсу та 45% студенти четвертого курсу, висока потреба в досягненнях - 0% опитуваних серед студентів першого курсу та 25% студенти четвертого курсу;

– більшість студентів четвертого курсу мотивована на досягнення успіху, їм характерні: чітка постановка позитивних цілей діяльності й активне послідовне прагнення до їх досягнення, упевненість у своїх можливостях, адекватна самооцінка. Вони віддають перевагу завданням середньої складності, а під час невдач вони мобілізують свої сили й підвищують активність. В той час, як більшість студентів першого курсу, навпаки мають середній рівень мотивації на досягнення успіху, їм характерні: невпевненість у своїх можливостях, відсутність зацікавленості, занижена самооцінка;

– в рамках експерименту було обрано 5 юнаків першого курсу та 5 юнаків четвертого курсу із низьким та середнім рівнем мотивації досягнення успіху, з якими проводилась програма психологічної корекції формування мотивації досягнення успіху у юнаків за методикою Л.А. Філоненко. Отримані показники мотивації студентів до досягнення ними успіху після експерименту значно зросли, що підтверджує ефективність обраної методики;

– для підвищення та розвитку мотивації досягнення успіху у юнацькому віці щодо навчання необхідно: відтворити базу навчальних посібників, включно з електронними варіантами, для студентів, розробляти адаптивні посібники в електронному форматі, що дозволили б за допомогою гаджетів весело вивчати матеріали; у вищих навчальних закладах України необхідно суттєво переробити навчальний план викладання студентам теоретичної інформації відповідно до практичних вимог їхньої майбутньої спеціальності; найдоцільнішим та корисним є проведення практичних занять безпосередньо у потенційних місцях роботи; треба зробити акцент на практичних заняттях; на етапі відбору до професійного навчання треба звертати увагу на психологічні особливості

абітурієнта, майбутнього фахівця та його особливості, що не відповідають даному шляху соціального становлення, чи навпаки, здібності і прагнення, які допоможуть у засвоєнні обраної спеціальності, можливо, цей відбір краще попередньо проводити ще на рівні шкільних психологів. Для формування мотивації досягнення успіху у юнаків з низьким рівнем мотивації рекомендуємо наступну модель корекції, що буде включати такі блоки: теоретичний; практичний; корекційний; аналітичний. Кожний з яких включає в себе комплекс ефективних заходів, направлених на підвищення мотивації юнака на успіх, зниження концентрації на невдачах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Я як джерело духовного саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 72. С. 5-16.
2. Божович Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці. Москва: Педагогіка, 1968. 321 с.
3. Васіл'єв В. Проектно-дослідницька технологія: розвиток мотивації. *Народна освіта*. 2012. № 9. С. 177-180.
4. Венгер О.П., Гусєва Т.П., Мисула Ю.І., Сас Л.М., Смашна О.Є., Білоус В.С., Люта О.О., Несторович Я.М. Мотивація досягнення як важливий чинник успішного професійного становлення студентів-медиків. *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 31-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mosv_2018_4_7.
5. Дергачева О. Є. Основні положення теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Райана. VIII Міжнародна конференція студентів та аспірантів з фундаментальних наук «Ломоносов - 2010». URL: <http://www.centrobrazovaniya.ru/derg.html>.
6. Дніпрова О. А. Динаміка мотивації досягнення у студентів-психологів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. *Педагогіка і психологія*. 2014. №1. С. 17-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2014_1_4.
7. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
8. Зеєр Е. Ф. Психологія професій: навчальний посібник для студентів вузів. 3-тє вид., перераб., Дод. Москва: Академічний Проспект; Фонд «Світ», 2005. 336 с.
9. Запорожан В. М., Нікогосян Л. Р., Аймедов К. В. Взаємозв'язок мотивації досягнень та успіхів у навчанні у студентів медичного факультету. *Медична освіта*. 2011. № 2. С. 108-113.
10. Ільїн Є. П. Мотивація та мотиви. СанктПетербург: Пітер, 2011. 256 с.
11. Ільїн Є. П. Мотиви людини: теорія та методи вивчення. Київ: Вища

школа, 2007. 292 с.

12. Каган М. С. Людська діяльність. Москва: Політздат, 1974. 328 с.

13. Канюк С.С. Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2002. 284 с.

14. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання. Нар. укр. акад. Харків: Вид - во НУА, 2005. 360 с.

15. Кондратьєва М. В. Розвиток мотивації досягнення у студентів вузів: навчально-метод. посіб. Ставропіль: Ізд-во СевКав ГТУ, 2005. 104 с.

16. Корнілова Т. В. Багатомірність чинника суб'єктивного ризику (у вербальних ситуаціях прийняття рішень). *Психологічний журнал*. 1998. Т. 19. № 6. С. 40-51.

17. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

18. Леонт'єв А. Н. Діяльність. Свідомість. Особистість. Москва: Політздат, 1975. 304 с.

19. Макаренко С. С. Формування мотивації досягнень в структурі мотиваційної сфери особистості вчителя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 314-323. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2013_1_36.

20. Макклелланд Д. Мотивація людини. Санкт-Петербург, Росія: Пітер, 2007. 672 с.

21. Максименко С.Д. Механізми трансформації структурних компонентів діяльності у професійному розвитку особистості в сучасних умовах. Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях: матеріали міжрегіон. наук. семінару. Мін-во оборони України. Національний університет оборони України. Київ: НУОУ. 2010. С.12-14.

22. Максименко С.Д. Загальна психологія. Київ. 2004. 272 с.

23. Максименко С.Д., Філоненко М.М. Основи наукових досліджень. Київ: НМУ. 2013. 80 с.

24. Маркова А. К., Матіс Т.А., Орлов А.Б. Формування мотивації навчання. Москва, 1990. 212 с.

25. Матюхіна М. В. Мотивація навчання молодших школярів. Москва:

Просвітлення, 1984. 198 с.

26. Моргун В.Ф. Психологічні проблеми мотивації навчання. *Питання психології*. 1976. № 6. С. 54-67.

27. Морозова Н. Г. Вчителю про пізнавальний інтерес. Москва: Знание, 1979. 48 с.

28. Мудрик А.В. Час пошуків та рішень, або старшокласникам про них самих: книга для учнів. Москва: Просвітництво, 1990. 191 с.

29. Нагель О. І. Про критерії оцінки проектної діяльності учнів. *Школа та виробництво*. 2007. № 6. С. 12-20.

30. Назар Ю. О. Теоретико-психологічний аналіз особливостей процесу досягнення успішності у професійній діяльності особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2013. №10. С. 217-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_44.

31. Немов Р. С. Психологія. Москва: Освіта: ВЛАДОС, 1995. 146 с.

32. Подшивайлов Ф. М. Мотивація досягнення та рівень розвитку інтелектуальних здібностей старшокласників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 4. С. 42-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_4_12.

33. Подшивайлов Ф.М. Мотиваційна сфера особистості: діагностично-розвивальний путівник : методичні рекомендації. Інститут обдарованої дитини, 2015. 55 с.

34. Полат Є.С., Бухаркіна М.Ю., Моїсеєва М.В., Петров А.Е. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти. Москва : Видавничий центр «Академія», 2005. 272 с.

35. Підкасистий П.І., Фрідман Л.М., Гарунов М.Г. Психолого-дидактичний довідник вчителя вищої школи. Москва: Педагогічне суспільство Росії, 1999. 354 с.

36. Полат Е. С. Метод проектів під час уроків іноземних мов. *Іноземні мови у школі*. 2000. № 2. С. 3-10.

37. Посацький О.В. Особливості образу майбутнього в юнацькому віці.

Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка. Київ, 2004. №3. С.264-272.

38. Прядко Н. О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. *Вісник національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 127. С. 177-180. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1574.

39. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. Санкт-Петербург: Пітер, 2002. 720 с.

40. Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. №12. С.190-196.

41. Спиця-Оріщенко Н. Психологічні особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1. С. 198-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2016_1_36.

42. Стамбулова Н. Психологія спортивної кар'єри. Санкт-Петербург: Центр кар'єри, 2012. 367 с.

43. Філоненко Л.А. Моделювання процесу формування мотивації досягнення успіху в умовах системних суспільних змін: теоретичний та практичний аспекти. *Актуальні проблеми психології*. 2019. №18. С.326-345. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v11/i18/21.pdf>.

44. Смірнов С.Д. Секрети гарного та поганого навчання. *Питання психології*. 1996. №2. С. 11-14.

45. Терещук А.І., Дятленко С.М. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій: метод. пос. для вчителів, навч. прогр., варіат. модулі. Київ : Літера ЛТД, 2010. 128 с.

46. Фірсова М. Самовідкриття здібностей. *Вчитель*. 2002. № 3. С. 28-32.

47. Хекхаузен Х. Психологія мотивації досягнення. Санкт-Петербург: Сенса, 2001. 860 с.

48. Холл К.С., Ліндсей Г. Теорії особистості. Москва: КСП+, 2000. 672 с.

49. Хекхаузен Х. Мотивація та діяльність. 2-е изд. Санкт-Петербург:

Пітер; Москва: Сенс, 2003. 860 с.

50. Х'єл Л., Зіглер Д. Теорії особистості. Санкт-Петербург: Пітер Прес, 2015. 608 с.

51. Ягупов В.В. Педагогіка. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

52. Ackles Miles. Big British psychological guide. Ed. Cardiff 2009.

53. DeCastella K., Byrne D., Covington M. Unmotivated or Motivated to Fail? A Cross-Cultural Study of Achievement Motivation, Fear of Failure, and Student Disengagement. *Journal of Educational Psychology*. 2013. Vol. 105. № 3. P. 861-880.

54. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.

55. Mehrabian A. *Nonverbal Communication*. Chicago; New York, 1972.

56. Richard E. Brown & Peter M. Milner (December 2003). «The Legacy Of Donald O. Hebb: More Than The Hebb Synapse». *Nature* 4: 1019 p.

57. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2004). A voiding death or engaging life as accounts of meaning and culture: A comment on Pyszczynski, Greenberg, Solomon, Arndt, and Schimel (2004). *Psychological Bulletin*, 130, 473-477.

58. Shtarke Kurt Studenty. Stanovlenie lichnosti. Perevod s nemeckogo. M.,1982. 136s.

Методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса

Інструкція до тесту: «Вам буде запропоновано 41 питання, на кожне з яких дайте відповідь «так» або «ні».

Тестовий матеріал (питання) опитувальника Елерса:

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити швидше, ніж відкладати на потім.
2. Якщо помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання, я легко дратуюся.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, найчастіше я приймаю рішення одним з останніх.
5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. В деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Я більш вимогливий до себе, ніж до інших.
8. Я добріший за інших.
9. Якщо я відмовляюся від складного завдання, згодом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. В процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в роботі не завжди однакові.
13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якої я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше похвали.
15. Знаю, що колеги вважають мене діловою людиною.
16. Подолання перешкод сприяє тому, що мої рішення стають більш категоричними.
17. На моєму честолюбстві легко зіграти.
18. Якщо я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. Виконуючи роботу, я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.

21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. У житті небагато речей важливіше грошей.
23. Якщо мені треба буде виконати важливе завдання, я ніколи не думаю ні про що інше.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. В кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Якщо я розташований до роботи, роблю її краще і більш кваліфіковано, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, здатними наполегливо працювати.
28. Коли у мене немає роботи, мені не по собі.
29. Відповідальну роботу мені доводиться виконувати частіше за інших.
30. Якщо мені доводиться приймати рішення, намагаюся робити це якомога краще.
31. Іноді друзі вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від колег.
33. Протидіяти волі керівника безглуздо.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Якщо у мене щось не ладиться, я стаю нетерплячим.
36. Зазвичай я звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Якщо я працюю разом з іншими, моя робота більш результативна, ніж у інших.
38. Чи не доводжу до кінця багато, за що беруся.
39. Заздрю людям, які не завантаженим роботою.
40. Не заздрю тим, хто прагне до влади і положенню.
41. Якщо я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти піду на крайні заходи.

Ключ опитувальника Т. Елерса.

Розрахунок значень. По 1 балу нараховується за відповідь "так" на питання:

2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41

і "ні" - на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються.

Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація методики мотивації до успіху (норми тесту Елерса):

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів - низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів - помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бала - дуже високий рівень мотивації до успіху.

Тест-опитувальник «Потреба в досягненні цілі» Ю.М. Орлова

Інструкція: «Вам пропонується ряд тверджень. Якщо Ви згодні з висловлюванням, то поруч з його номером напишіть «так» або поставте знак (+), якщо не згодні – «ні» (-).»

Стимульний матеріал:

1. Думаю, що успіх в житті, скоріше, залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюбленого заняття, життя для мене втратить будь-який сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливіше не його виконання, а кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин з близькими.
5. На мою думку, більшість людей живуть далекими цілями, а не близькими.
6. У житті у мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся удосконалити деякі її елементи.
9. Цілком зайнятий думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої близькі вважають мене ледачим.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні, скоріше, обставини, ніж я сам.
12. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
13. Мої батьки занадто суворо контролювали мене.
14. Лінь, а не сумнів в успіху змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнений в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.
17. Я старанний чоловік.

18. Коли все йде гладко, моя енергія посилюється.
19. Якби я був журналістом, я писав би, скоріше, про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
20. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів.
22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.
23. Я міг би досягти більшого, звільнившись від поточних справ.

Ключ до тесту - опитувальника Орлова.

Відповіді «Так» (+) на питання: 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23;
відповіді «Ні» (-) на питання: 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 20.

Обробка результатів.

За кожен відповідь збігаються з ключем ставиться 1 бал, відповіді підсумовуються.

Інтерпретація даних методики Орлова.

- 0 - 6 балів - низька потреба в досягненнях.
- 7 - 9 балів - знижена потреба в досягненнях.
- 10 - 15 балів - середня потреба в досягненнях.
- 16 - 18 балів - підвищена потреба в досягненнях.
- 19 - 23 балів - висока потреба в досягненнях.

Методика Т. Елерса: діагностика мотивації до уникнення невдач

Інструкція: Пропонуємо вам список слів: 30 колонок по три слова. У кожному рядку виберіть тільки одне з трьох слів, яке найточніше Вас характеризує, і позначте його.

1	2	3
1. Сміливий	пильний	заповзятливий
2. Лагідний	нерішучий	впертий
3. Обережний	рішучий	песимістичний
4. Непостійний	безцеремонний	уважний
5. Нерозумний	боягузливий	нерозважливий
6. Спритний	жвавий	передбачливий
7. Холоднокровний	поміrkований	завзятий
8. Стрімкий	легковажний	полохливий
9. Нерозважливий	манірний	непередбачливий
10. Оптимістичний	добросовісний	уважний
11. Меланхолійний	невпевнений	нестійкий
12. Боягузливий	недбалий	схвильований
13. Нерозважливий	тихий	полохливий
14. Уважний	нерозумний	сміливий
15. Розсудливий	швидкий	мужній
16. Заповзятливий	обережний	передбачливий
17. Схвильований	розсіяний	нерішучий
18. Малодушний	необережний	безцеремонний
19. Лякливий	нерішучий	нервовий
20. Відповідальний	відданий	авантюрний
21. Передбачливий	жвавий	відчайдушний
22. Приборканий	байдужий	недбалий
23. Обережний	безтурботний	терплячий
24. Розумний	турботливий	хоробрий
25. Завбачливий	безстрашний	добросовісний
26. Поспішний	лякливий	безтурботний
27. Розсіяний	нерозважливий	песимістичний
28. Обачний	розсудливий	заповзятливий
29. Тихий	неорганізований	боязкий
30. Оптимістичний	пильний	безтурботний

Ви отримуєте один бал за вибір, наведений у ключі (перша цифра перед ризкою означає номер рядка, друга цифра після ризки - номер стовпчика, в якому потрібне слово. Наприклад, 1/2 означає, що слово, за яке нараховується

один бал, записане в першому рядку, в другому стовпчику - «пильний»). За інший вибір бал не зараховується.

Ключ підрахунку: 1/2; 2/1; 2/2; 3/1; 3/3; 4/3; 5/2; 6/3; 7/2; 7/3; 8/3; 9/1; 9/2; 10/2; 11/1; 11/2; 12/1; 12/3; 13/2; 13/3; 14/1; 15/1; 16/2; 16/3; 17/3; 18/1; 19/1; 19/2; 20/1; 20/2; 21/1; 22/1; 23/1; 23/ 3; 24/1; 24/2; 25/1; 26/2; 27/3; 28/1; 28/2; 29/1; 29/3; 30/2.

Обробка результатів. Чим більша сума балів - тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач, захисту. Від 2 до 10 балів: низька мотивація до самозахисту; від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації; від 17 до 20 балів - високий рівень мотивації; понад 20 балів - надто високий рівень мотивації до уникнення невдач, самозахисту.

Дані дослідження мотивації уникнення невдач за методикою Т. Елерса

Студент	I курс		IV курс	
	Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	2	3	4	5
1	4	низький	2	Низький
2	22	дуже високий	11	Середній
3	18	високий	4	Низький
4	15	середній	5	Низький
5	17	високий	2	Низький
6	22	дуже високий	17	Високий
7	4	низький	23	дуже високий
8	11	середній	10	Середній
9	9	низький	6	Низький
10	15	середній	4	Низький
11	11	середній	6	Низький
12	17	високий	14	Середній
13	19	високий	22	дуже високий
14	9	низький	17	Високий
15	11	середній	4	Низький
16	20	дуже високий	11	Середній
17	12	середній	7	Низький
18	18	високий	1	Низький
19	15	середній	11	Середній
20	14	середній	8	Низький
Всього:	283	X	185	X
Середнє значення	14,15	X	9,25	X

Групування даних за рівнем мотивації уникнення невдач

Показник	I курс		IV курс		Відхилення осіб	Відхилення питомої ваги, %
	Кількість осіб	Питома вага, %	Кількість осіб	Питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7
низький	4	20	11	55	7	35
середній	8	40	5	25	-3	-15
високий	5	25	2	10	-3	-15
дуже високий	3	15	2	10	-1	-5
Всього	20	X	20	X	X	X

Дані дослідження потреби в досягненні мети за Ю.М. Орловим

Студент	I курс		IV курс	
	Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	2	3	4	5
1	18	підвищена потреба в досягненнях	17	підвищена потреба в досягненнях
2	6	низька потреба в досягненнях	17	підвищена потреба в досягненнях
3	8	знижена потреба в досягненнях	18	підвищена потреба в досягненнях
4	14	середня потреба в досягненнях	19	висока потреба в досягненнях
5	9	знижена потреба в досягненнях	17	підвищена потреба в досягненнях
6	15	середня потреба в досягненнях	15	середня потреба в досягненнях
7	17	підвищена потреба в досягненнях	8	знижена потреба в досягненнях
8	14	середня потреба в досягненнях	15	середня потреба в досягненнях
9	17	підвищена потреба в досягненнях	14	середня потреба в досягненнях
10	9	знижена потреба в досягненнях	22	висока потреба в досягненнях
11	16	підвищена потреба в досягненнях	14	підвищена потреба в досягненнях
12	6	низька потреба в досягненнях	9	знижена потреба в досягненнях
13	14	середня потреба в досягненнях	19	висока потреба в досягненнях
14	12	середня потреба в досягненнях	16	підвищена потреба в досягненнях
15	17	підвищена потреба в	21	висока потреба в досягненнях

		досягненнях		
16	16	підвищена потреба в досягненнях	18	підвищена потреба в досягненнях
17	15	середня потреба в досягненнях	14	середня потреба в досягненнях
18	3	низька потреба в досягненнях	18	підвищена потреба в досягненнях
19	14	середня потреба в досягненнях	17	підвищена потреба в досягненнях
20	13	середня потреба в досягненнях	19	висока потреба в досягненнях
Всього:	253	X	327	X
Середнє значення	12,65	X	16,35	X

Програма «Підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці»

Практична частина до магістерської роботи «Дослідження особливостей мотивації досягнення успіху у юнацькому віці», магістр І.А.Федоренко

Актуальність: реалізація зазначеної програми дозволяє здійснити навчання навичкам самопізнання про мотивацію досягнення успіху, розвинути уявлення про потреби і мотиви людей, формуванню цілепокладання і оволодіння технологіями досягнення цілей, здатності аналізувати причини своїх невдач.

Участь у програмі психологічної корекції мотивації досягнення успіху допомагає:

- юнакам із порушеннями соціалізації вчитися створювати атмосферу довіри, відвертості;
- критично мислити, висловлювати власну позицію, максимально мобілізуючи свої інтелектуальні й риторичні здібності;
- приймати відповідальні рішення;
- проявляти повагу, чесність і толерантність до інших;
- уміти визнавати власну хибу, невиправданий ризик, помилковість суджень без образ;
- отримувати позитивну мотивацію до успіху;
- намагаються відповідно (правильно) поводитися у різних життєвих ситуаціях;
- випрацювати навички соціально-позитивної поведінки.

Розроблена програма розрахована на учасників віком від 14 років, що складається з 6 занять, кожне з яких триває 45 хвилин, за винятком першого і останнього, тривалість яких становить 60 хвилин. Заняття проводились 1-2 рази на тиждень. Кожне заняття починалось з вітання і закінчувалось підведенням підсумків.

Вік учасників - від 14 років.

Мета тренінгу - підвищення мотивації досягнення успіху у юнацькому віці.

Основні завдання програми:

- сформувати в учасників уявлення про потреби і мотиви людей;
- домогтися засвоєння учасниками знань про мотивацію досягнення успіху, формуванні і підвищенні мотивації досягнення успіху;
- навчити здатності ставити перед собою адекватні цілі, формуванню визначення мети й оволодіння технологіями досягнення мети;
- розвинути стійке прагнення до досягнення поставленої мети і вміння аналізувати причини своїх невдач;
- практично використовувати психолого-педагогічні рекомендації щодо формування мотивації досягнення успіху в повсякденній діяльності.

Структура занять програми

№	Етап заняття	Мета
1.	Ритуал вітання	дозволяє об'єднувати учасників, створювати атмосферу групової довіри і прийняття
2.	Розминка	вплив на емоційний стан учасників, рівень їх активності. Розминка виконує важливу функцію налаштування на продуктивну групову діяльність
3.	Основний зміст заняття	сукупність лекцій, функціональних вправ і технік
4.	Рефлексія заняття	передбачає учасниками дві оцінки заняття: емоційну (сподобалося / не сподобалося) і смислове (чому це важливо для кожного конкретно, навіщо і чому ми навчилися, що стало в нагоді найбільше).
5.	Підведення підсумків	підведення підсумків
6.	Ритуал прощання	смислове завершення занять

Заняття 1. «Знайомство»

Мета - Знайомство із групою, знайомство кожного члену групи один із одним.

Необхідні матеріали: Листи А4, фломастери або маркери.

Час: 5-10 хвилин.

Опис: Учасники тренінгу сидять в загальному колі. Ведучий пропонує кожному учаснику групи намалювати ім'я, яким буде протягом усіх тренінгових занять.

Обговорення: Кожен учасник представляється і демонструє намальоване ним ім'я.

Правила роботи в групі: провідним спільно з учасниками групи виробляються певні правила роботи в групі, які необхідні для того, щоб всі учасники почували себе комфортно і безпечно. Правила записуються на аркуші ватману, закріплюються на видному місці. Протягом усіх наступних занять правила групи знаходяться там же і нагадуються спочатку заняття.

Вправа «Прорвися в коло»

Необхідні матеріали: Не потрібні.

Час: 15-20 хвилин.

Опис: Члени групи беруться за руки і утворюють замкнене коло. Ведучий пропонує спочатку одному члену групи прорвати коло і проникнути в нього. Теж саме може виконати кожен учасник.

Обговорення:

1. Які складнощі виникали при виконанні цієї вправи?
2. Кому було найважче прорватися в коло? Чому?
3. Що змінилося після цієї вправи?

Вправа «Кульки»

Необхідні матеріали: повітряні кулі.

Час: 5 хвилин.

Опис: Учасники, які об'єдналися в трійки, отримують завдання: спочатку як можна швидше надути 3 [повітряні кульки](#), а потім домогтися, щоб вони лопнули, затиснувши їх між своїми тілами. При цьому не можна наступати на них, використовувати будь-які гострі предмети, нігті, деталі одягу.

Обговорення: Обмін враженнями.

Заняття 2. «Потреби і мотиви».

Мета: - визначення потреб та мотивів учасників тренінгу.

Вправа «Без маски»

1. «Особливо мені подобається, коли люди, що оточують мене...»
2. «Чого мені іноді по-справжньому хочеться, це...»
3. «Іноді люди не розуміють мене, тому що я...»
4. «Вірю, що я...»
5. «Мені буває соромно, коли я...»
6. «Особливо мене дратує, що я...»
7. «Мені страшно, коли...»
8. «Насправді я боюсь, що...»
9. «Я ненавиджу, коли...»
10. «Я мрію про...»
11. «Я відчуваю злість, коли...»
12. «Я відчуваю тугу, коли...»
13. «Я завжди відчуваю занепокоєння, щодо...»
14. «Я дуже ціную...»
15. «Я люблю...»
16. «Я пишаюсь собою за...»
17. «Я в захопленні від...»
18. «Я прагну до...»
19. «Я страждаю коли...»
20. «Я відчуваю себе щасливим коли...»

Очікуваний результат: учасники по черзі продовжують фрази, які написані на картках, які вони отримали. Коли хтось відчуває, що відповідь не відверта, він повідомляє про це іншим і коли так вважає більшість членів групи, відбувається повторне виконання цієї вправи окремим учасником.

Теоретична частина:

Мотив - спонукання людини до певної дії або поведінки, що формується в міру осягнення потреб і мети їх досягнення. Спонукання (мотив) завжди

пов'язане з реалізацією домінуючих потреб. Воно може бути усвідомленим і неусвідомленим . Усвідомлені спонукання, як правило, реалізуються після ретельного обдумування. Неусвідомлені спонукання реалізуються автоматично на основі минулого досвіду особистості .

Мотив, опановуючи людиною, стає його диктатором, усуваючи можливості вільного вибору. Не можна в одну і ту ж мить вчинити злочин і утриматися від нього. Людина завжди буде робити те, що диктує їй в дану хвилину мотив. Цей фатальний імператив закріплений в психофізіологічній системі людини і є невід'ємною властивістю всіх його поведінкових реакцій.

Не слід ототожнювати мотив і причину, мотив і стимул. Причина - явище, що викликає інше явище (наслідок), завжди лежить в основі вибору дій і поведінки людини. Стимул – об'єктивне явище , що діє на людину і що викликає відповідну реакцію - його активність.

Мозковий штурм (використання дошки)

Як ви вважаєте, що таке мотив?

Що значить потреба?

В чому різниця між цими поняттями?

Людина робить щось тільки тоді, коли є спонукальна причина - мотив (від фр.motif - спонукання)

Час виконання 10 хвилин

Основна частина:

1. Перегляд роликів

Що спонукає героїв так робити?

Яка тут потреба?

Чи важливо для героїв робити те, що вони роблять?

Час виконання 10 хвилин

2. Вправа «За двома зайцями» (за методикою Е.А.Головахи).

Прочитайте судження і виберіть два з них, найбільш відповідні вашим поглядам.

Якщо обрані судження знаходяться в лівій частині таблиці (професійна

мотивація), значить, в даний момент для вас актуальна професійна самореалізація (вибір професії та шляхів її отримання, професійне зростання і кар'єра).

1. Найбільшою мірою реалізувати свої фізичні можливості, проявити силу, спритність, вольові якості.	4. Проявляти творчу ініціативу, повністю розкрити свої інтелектуальні здібності.
2. Досягти високого суспільного становища, популярності, слави, отримати визнання оточуючих.	5. Працювати в хороших умовах, в таких, щоб робота не була стомлюючою, не викликала негативних емоцій.
3. Отримувати високий зарібок, що забезпечує хороші матеріальні умови.	6. Зберегти достатньо енергії і часу для захоплень, спілкування з друзями і близькими.

Якщо обрані судження знаходяться в правій частині таблиці (внепрофесійна мотивація), значить, зараз для вас важливіші питання, не пов'язані з професійною самореалізацією (сім'я, здоров'я, особистісний ріст, який не завжди пов'язаний з професійним).

Якщо обрані судження опинилися в різних частинах таблиці, значить, ваша мотивація носить суперечливий характер. Вирішіть, що для вас зараз важливіше - професійне самовизначення або інші питання.

Чи відповідають отримані результати вашим уявленням про себе?

Час виконання 10 хвилин

Заняття 3. «Технології цілепокладання та досягнення цілей в юнацькому віці».

Завдання:

- підвищити рівень самоприйняття та самоусвідомлення, сформувати навички конструктивного ставлення до власних помилок, розвинути навички релаксації;

- підвищити особистісну самооцінку та ступінь її автономності, сформувати здатність до адекватного та ефективного цілевизначення;

- дослідити власні стратегії досягнення цілей, підвищити толерантність до

невизначеності та ризику;

- розширити усвідомлення передумов та чинників успішності/неуспішності, проаналізувати власну професійну.

Вправа «Мої цілі»

Мета вправи: усвідомлення учасниками справжніх цілей, які є стрижнем особистісних перетворень та особистісного розвитку.

Інструкція: «Сядьте зручно, зніміть напругу з м'язів, розслабтеся, створіть для себе приємну атмосферу. А тепер запитайте себе «чого я хочу досягнути, насправді?» Запишіть першу відповідь, що спала вам на думку. Шукайте відповіді на це питання протягом 10 хвилин. Не напружуйтеся, пишіть все, що спадає вам на думку. Будьте вільні та не керуйте вашою думкою.

Не переривайте роботу, коли ви відчуєте, що все це вам набридло і у вас вже немає нових ідей. Зробіть глибокий вдих, розслабтеся, закрийте на хвилинку очі та згадайте що-небудь приємне. Відкрийте очі та продовжуйте працювати.

Продовжуйте запитувати себе, доки відповіді не припинять надходити спонтанно. Потім передивіться ваші відповіді.

Поміркуйте на тим, наскільки для вас важливі ті цілі, про які ви подумали. Поставте собі питання, «що я отримаю, коли мета буде досягнута?» Відповідь на це питання допоможе оцінити значущість для вас цієї цілі. Подумайте, яким чином ви можете змінювати власну поведінку та долати перепони на шляху досягнення вашої цілі.

Ефективність у досягненні поставлених цілей передбачає опанування певних вмінь з правильного визначення мети, створення плану досягнення цілі і т.д.

Тренер має з'ясувати які цілі можуть скласти рівноцінну альтернативу вже визначеним, заохочувати інших учасників до надання інформації з власного досвіду щодо подолання певних перешкод на шляху до цілі. Важливим також є формування в учасників вміння активізації власних ресурсних станів, тобто пригадування власних минулих успіхів та досягнень з

метою актуалізації власного особистісного потенціалу для досягнення поставленої мети.

Очікуваний результат: учасники тренінгу аналізують власні цілі, визначають свої можливості та ймовірні перешкоди на шляху їх досягнення, а також визначають перші кроки до своєї цілі, що є досить важливим та трансформує, ціль з етапу планування до етапу дії.

Отже, володіння конструктивними стратегіями досягнення цілей та розвиток навичок впевненої поведінки є надзвичайно важливими передумовами професійного успіху особистості, саме тому я заохочую вас, вже зараз починати на практиці застосовувати все те, що нам вдалось сьогодні усвідомити і зрозуміти та намагатись відслідковувати і долати ті перешкоди, які заважають нам поводитись вільно та незалежно.

Заняття 4. «Формування мотивації досягнення успіху».

Вправа 1. «Досвід впевненості»

Мета: розвиток вміння аналізувати власну поведінку в контексті відповідності її критеріям особистісної впевненості.

Інструкція: «Зараз я пропоную вам ознайомитись із проявами впевненості (роздається додаток 4) та проранжувати перераховані там ознаки за критерієм присутності їх у вашій поведінці. Поставте на перше місце те, що вам властиве, найбільшою мірою, і т.д.

А тепер розкажіть, будь ласка, про те, які прояви впевненості вам властиві, а що, навпаки, не вдається реалізувати у власній поведінці та житті.

Спробуйте також дати відповідь на питання, що саме заважає вам поводити себе відповідним чином, чому ви не можете дозволити собі це зробити».

Очікуваний результат: учасники аналізують прояви впевненості та причини, які заважають їм поводити себе як впевнена людина. Відбувається групова дискусія, тренер резюмує висловлювання учасників.

Час виконання - 20 хвилин.

Вправа 2. «Страхи у бажання»

Мета: навчити вмінню трансформації негативної енергії власних страхів у позитивну енергетику бажань.

Інструкція: «Візьміть, будь ласка, аркуш паперу та розділіть його на дві вертикальні колонки. У лівій колонці, зробіть надпис «мої страхи» та запишіть туди все що ви можете почати зі слів – «я боюсь....», «мене непокоїть....», «мене турбує....», «мене хвилює....».

Намагайтесь записати, все, що спадає вам на думку, цей перелік особисто для вас, інші учасники не дізнаються про його зміст. На це вам відводиться 5 хвилин.

А тепер подивіться на правий пустий стовпчик та зробіть там надпис «мої бажання». Кожен страх ховає за собою якесь підсвідоме бажання, яке людина вважає нездійсненим, саме тому і відчуває його у вигляді страху. Наприклад, людина боїться захворіти, отже, вона бажає бути здоровою, але побоюється, що це у неї не вийде, саме тому і відчуває відповідний страх. Переформулюйте власні страхи у бажання, які за ними ховаються, та запишіть те, що у вас вийде у правому стовпчику на ваших аркушах. Будьте відвертими із самими собою, записуйте те, що відразу спадає вам на думку. На це вам відводиться 5 хвилин.

А тепер подивіться, будь ласка, на перелік ваших бажань та уявіть собі, що пройшов місяць і зараз ви знову дивитесь на цей перелік. Подумайте, які з цих бажань ще й зараз є для вас актуальними та важливими. Підкресліть їх. Подумайте від кого залежить їх здійснення – від вас самих (поставте біля них літеру «Я»), від інших людей – літера «Л», від долі – літера «Д». У певних випадках ви можете поставити декілька літер біля того, що ви написали. На це вам відводиться 3 хвилини.

А тепер, будь ласка, відірвіть ліву частину вашого аркушу – вона вам більше не потрібна, розірвіть її на маленькі шматочки та викиньте.

У вас лишилися лише ваші бажання. Це ваш план дій. Подивіться на нього – скільки бажань залежить від вас, скільки від інших людей, скільки від долі. Ви бачите, що бажань, які зовсім не залежать від вас не так вже й багато і

вони можуть перетворитись на цілі, які ви здатні досягти.

А тепер розкажіть, будь ласка, про ваші бажання, що залишилися для вас актуальними та від кого залежить їх здійснення».

Очікуваний результат: учасники поетапно виконують вправу та наприкінці розповідають про її результати.

Час виконання 15 хвилин.

Тренер: Отже нам вдалось усвідомити, які бажання приховують від нас наші страхи, а зараз давайте звернемо нашу увагу на те, яким чином ми поводимо себе у стресових ситуаціях, чи здатні ми конструктивно поводити себе в тих ситуаціях, коли нас щось дратує, ми розгублені і не знаємо який вихід є найбільш вдалим».

Вправа 3. «Людина-стресор»

Мета: формування навичок конструктивного подолання стресових станів, робота з тривогою та страхом.

Інструкція: «Спробуйте уявити себе у ситуації, яка залишила у вас відчуття позитиву та гордощів за власні досягнення.

Вправа виконується з однією людиною, яка подумки занурюється у цю ситуацію, а інші учасники спостерігають та допомагають у виконанні вправи. Потім учасники змінюються.

Відчуйте цю ситуацію, пригадайте власні враження, та намагайтесь уявити всі деталі цієї ситуації, так, немов би ви зараз знову перебуваєте у цьому стані. Оберіть собі місце у кімнаті, де вам було б зручно переживати ці позитивні враження. А тепер уявіть собі, будь ласка, людину, яка викликає у вас роздратування і навіть стрес.

Розкажіть, будь ласка, про цю людину іншим учасникам, опишіть як вона себе поводить, що каже, розкажіть якусь конкретну ситуацію із вашого досвіду. А тепер нехай інші члени вашої підгрупи відтворять цю ситуацію.

Коли ви відчуєте, що відчуваєте себе некомфортно та незручно, відійдіть у ту частину кімнати, де ви відчували себе приємно та захищено. Побудьте там кілька хвилин.

Коли будете відчувати себе впевнено, поверніться знову до членів власної підгрупи, які відображають неприємну для вас ситуацію.

Коли ви відчуєте надмірний для вас рівень напруги, поверніться, будь ласка, до того місця у якому ви відчували себе приємно і комфортно. Це чергування позицій може відбуватись декілька разів, доки людина не навчиться застосовувати певні особистісні ресурси для відновлення стресового стану.

Коли тренер відчує, що учасник вже здатний витримувати напругу перебування у стресовому стані можна запропонувати йому діяти.

А тепер, коли ви відчуваєте себе впевнено та позитивно, спробуйте діяти, спробуйте щось зробити у неприємній ситуації, коли певна людина викликає у вас стрес та неспокій».

Людина знову потрапляє у власну мікрогрупу та намагається активно протидіяти тому, що викликає в неї неприємні відчуття.

Очікуваний результат: відбувається виконання вправи, учасники відпрацьовують власні навички протидії стресу.

Тренер: «Отже ви бачите, що ваше ставлення до стресових, неприємних ситуацій багато в чому визначає вашу поведінку, а здатність протидіяти неприємним впливам з боку оточуючих є рисою вашої особистості, що може бути вихованою та розвинутою. Слід лише пригадати, що ви впевнена успішна людина, а оточення – це тільки оболонка, яка впливає на людину, настільки, наскільки вона це дозволяє.

Найголовніше у даному контексті – вміти керувати обставинами та змінювати їх відповідно до власних намірів та бажань, а для цього слід бути здатним конструктивно долати неприємні ситуації та почувати себе впевненою людиною!»

Час виконання – 30 хвилин.

Завдання для учасників тренінгу:

1. Уявіть якомога яскравіше, що ви досягли своєї мети, що ваша мрія здійснилася, що успіх, слава, багатство і щасливе життя нарешті стали реальністю. Створіть картинку приємного, щасливого майбутнього.

2. Уявіть, як ви наполегливо (але із задоволенням) багато працюєте задля вашої мети. Слід якомога яскравіше «прокрутити» в уяві картинку, де ви з величезною насолодою займаєтеся певною діяльністю (наприклад, це може бути навчання чи професійна діяльність). Часом ця діяльність є досить складною, ви відчуваєте труднощі, але вам цікаво і ви прагнете подолати перешкоди і будь-що досягти своєї мети.

3. Спробуйте ці дві картинки пов'язати одну з одною. Наприклад, як результат тривалої роботи і значних зусиль - успіх, щастя, багатство і слава. Намагайтесь поєднати ці картинки у певній послідовності.

Заняття 5. «Запоруки нашого успіху».

Вправа 1. «Успішний, неуспішний та реальний професійний шлях»

Мета: визначити передумови та перешкоди професійної успішності.

Інструкція: «Уявіть собі, будь ласка, людину, яка здійснила успішну професійну кар'єру, можливо, це хтось з ваших знайомих, а, можливо, це уявний образ. А тепер, визначте, якості цієї людини, які, на вашу думку, допомогли їй стати настільки професійно успішною. Запишіть перелік з найбільш важливих якостей.

А тепер проаналізуйте, які цінності є важливими для цієї людини та реалізуються в процесі її професійного становлення та розвитку. Запишіть декілька з цих цінностей.

А тепер уявіть, будь ласка, людину, яка є неуспішною у професійному плані та аналогічним чином визначте якості та цінності цієї людини.

А зараз проаналізуйте ваш реальний професійний шлях та визначте ті якості, які спричинили позитивні та негативні події вашого професійного розвитку. Згадайте також цінності, які реалізуються в процесі вашого професійного становлення.

Проаналізуйте також, які якості, можливо, заважають вашій професійній успішності та які ціннісні орієнтації вони реалізують.

А тепер оцініть, будь ласка, за 10-бальною шкалою наявність якостей

успішної та неуспішної людини (якості з двох попередніх переліків) у себе. Підрахуйте власну середню самооцінку за кожним із переліків.

А тепер, визначте які позитивні якості успішної людини були б корисними для вас. Проаналізуйте також цінності, які реалізує успішна людина у власній професійній діяльності та порівняйте їх із власними ціннісними орієнтаціями.

Поміркуйте над тим, що саме вам хотілось би змінити, щоб набути ще більшої успішності у вашому професійному розвитку. А тепер розкажіть про це у групі».

Очікуваний результат: учасники розповідають про власні міркування з цього приводу та ставлять запитання одне до одного з приводу почутого.

Час виконання 20 хвилин

Вправа 2. «Моє майбутнє»

Мета: корекція цілей та напрямів життєвої самореалізації.

Інструкція: «Намалюйте, будь ласка, три малюнки, де у будь-якій символічній формі ви можете зобразити себе зараз, тобто «я-реальне», образ себе у майбутньому - «я-майбутнє» та бажаний образ себе, тобто те, яким би ви хотіли бути - «я-ідеальне». На це вам надається 10 хвилин. Ви можете скористатись кольоровими олівцями для виконання власних малюнків. А зараз поміркуйте, будь ласка, у чому відмінність «я-майбутнього» та «я-ідеального»? Яким чином ви можете наблизити ваше майбутнє до вашого ідеалу? Ви можете «відкоректувати» образ вашого майбутнього відповідно до вашого ідеалу. Усвідомте наскільки здійсненими або нездійсненими можуть бути ваші домагання.

А тепер зверніться до вашого «я-реального»: чого не вистачає йому для досягнення бажаного «я-образу»? Які цілі слід перед собою поставити. Що ви вже зараз можете зробити для цього?

А тепер нехай кожний розповість про власні міркування щодо своїх ідеалів та образів власного майбутнього»

Очікуваний результат: учасники обмірковують власні домагання,

визначаються щодо їх реалістичності та аналізують свої цілі, досягнення яких є необхідним для наближення до власного ідеалу.

Тренер: «Отже зараз ви визначили якими ви прагнете стати у майбутньому, наскільки воно відповідає вашим ідеалам. Відповідно до цього ви мали можливість ще раз переглянути власні цілі та відкоректувати їх відповідно до ваших прагнень та зазіхань.

Ви бачите, що головне - це знати чого ви хочете, до чого прагнете і саме ці ваші мрії, ці ідеальні образи себе у майбутньому активізують вашу енергію на досягнення саме тих цілей, які наближують вас до здійснення ваших мрій. Нехай ідеальне майбутнє стане теперішнім, і це можливо!»

Час виконання 25 хвилин

Заняття 6. «Підведення підсумків. Визначення успішності тренінгу».

Завдання для учасників тренінгу:

1. Попросіть себе обов'язково виконати щось важливе для вас.
2. Сплануйте досягнення певної мети (або етапу її досягнення). Мету слід вибрати середньої складності, оскільки досягнення легких цілей не переживається як успіх, а досягнення надто складних часто є неможливим. Якої мети ви хотіли б досягнути?
3. Докладіть усіх зусиль, щоб досягти бодай однієї мети або успішно виконати поставлені перед собою завдання. Чи досягай цієї конкретної мети? Які труднощі відчували?
4. Розбийте мету на ряд конкретних проміжних етапів і усвідомте важливість досягнення кожного з них. Ставте перед собою якомога більше конкретних (і реальних) цілей і прагніть досягти їх. Які конкретні етапи досягнення мети?
5. Визначте кількісні показники, за якими ви могли б фіксувати навіть незначні позитивні зрушення у вашій справі. Це надасть вам азарту і додаткової спонукальної сили (як у спорті, де кількість набраних очок стимулює).
6. Поміркуйте над тим, яким би ви хотіли себе бачити: достатньо здібним,

але неорганізованим (тобто який боїться поразки і постійно відкладає справу на потім) чи недостатньо здібним, але наполегливим, організованим (який не боїться невдачі).

Вправа 1. Емоційне насичення

Мета. Предмети і об'єкти, які подобаються людині, наділяються позитивними епітетами. Певні слова пов'язуються у вашій уяві з успіхом, красою, досконалістю. Вони мають позитивне емоційне значення (наприклад, «чудово!», «прекрасний»), викликають позитивні емоції. Використовуючи ці епітети, «прив'язуючи» їх до предметів і окремих елементів, можна таким чином сформуванати інтерес до них. Унаслідок емоційного насичення (поєднання з позитивними, «приємними» епітетами та емоціями) певні предмети стають для нас більш привабливими і цікавими. Для того, щоб сформувалось відповідне позитивне ставлення до предметів (об'єктів) вашої діяльності, процес емоційного насичення має бути досить тривалим.

Завдання:

Впишіть 20 слів, які вам найбільше подобаються, які викликають позитивні емоції.

1. Запишіть 15-20 прикметників (епітетів), якими ви наділяєте ті предмети, що вам подобаються (наприклад, «чудовий», «прекрасний»).

2. Запишіть 10 складників (структурних компонентів або параметрів) предмета (об'єкта), до якого ви хочете сформуванати інтерес. Наприклад, якщо ви прагнете розвинути інтерес до фізики, то такими складниками можуть бути електрон, атом, енергія, сила тощо. А коли ви намагаєтесь посилити свою мотивацію до психології, то такими елементами можуть бути психічні процеси, властивості та закономірності, такі як увага, пам'ять, мислення, творчість, уява тощо.

3. Кожен складник предмета вашої діяльності (з десяти записаних) насичуйте позитивними (приємними для вас) епітетами. Охарактеризуйте кожен елемент (структурний компонент) з позитивного боку. Наприклад, мислення: сила, краса, прогрес, екстаз, захоплення.

Вправа 2. Нове ім'я

Мета. Ім'я, як і будь-яке інше слово, яке часто вживається, має психологічний вплив на людину. Змінюючи його (або додаючи до нього певні епітети чи характеристики, які стають невід'ємними атрибутами імені), можна змінити і мотивацію суб'єкта. Достатньо лише називати себе протягом певного часу новим ім'ям (не обов'язково вимагати цього ж від навколишніх).

Нове ім'я має вплив і на тварин. Наприклад, коли Артур став називати свого Рекса по-іншому (Шариком), то з часом помітив певні зміни у його поведінці. Собака внаслідок цього став дещо спокійнішим, не таким агресивним. Це і не дивно, оскільки слово Шарик є не таким різким та агресивним, як слово Рекс.

Називаючи себе новим ім'ям, додаючи до свого імені епітети чи характеристики, з часом можна очікувати певних змін у своїй мотивації. Наприклад, Віктор у внутрішньому діалозі став називати себе наполегливий Віктор, а Артур доповнив своє ім'я словом трудівник і звертаючись до себе, називав себе Артур-трудівник.

Завдання:

1. Придумайте собі відповідне ім'я, яке символізувало б наполегливість, цілеспрямованість, силу волі у досягненні мети і яке мало б спонукальний (мотиваційний) вплив на вас.

2. Придумайте кілька варіантів імені (відповідно до завдань, які ви ставите перед собою). Кілька варіантів є необхідними для того, щоб уникнути небажаного автоматизму у використанні звичних для вас штампів (адже буває, що слова, які часто вживаються, стають штампами і не викликають жодних образів і емоцій).

3. Уявіть кілька ситуацій, пов'язаних із новим для вас ім'ям. Бажано, щоб слово чи характеристика викликало у вас конкретні образи (ситуації). Уникайте абстрактних понять, «порожніх слів», які не викликають жодних образів та емоцій. Запишіть кілька уявних (та реальних) ситуацій, пов'язаних зі своїм новим ім'ям.

4. Називайте себе так протягом певного часу у внутрішньому діалозі, у зверненні до самого себе. Для того, щоб ця вправа мала істотний психологічний

вплив, має пройти досить тривалий час, протягом якого ви називатимете себе новим ім'ям і виконуватимете завдання, пов'язані з цим. Зафіксуйте, скільки разів на день вдалося звертатися до себе по-новому і який вплив це мало на вашу мотивацію.

5. Використовуючи нове ім'я, напишіть кілька коротеньких оповідань про себе (реальних, з минулими чи теперішніми успіхами і прагненнями, чи фантастичних, з мріями про досягнення в майбутньому).

Далі всі учасники тренінгу мають поділитися емоціями та результатами тренінгу.

Тренер: Дорогі друзі, от ви й отримали масу знань, то ж ніколи не сумнівайтесь в собі та досягайте всіх поставлених цілей, бо ви цього варті.

Аналіз ефективності програми визначається завдяки проходженню:

1. Методики «Мотивація до успіху» Т. Елерса.
2. Тест-опитувальника «Потреба в досягненні мети» Ю.М. Орлова.
3. Методики діагностики особи на мотивацію уникнення невдач Т. Елерса.